

ਪੰਥ ਰਤਨ
ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ
(ਜੀਵਨੀ)

ੴ
ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਪੰਥ ਰਤਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ

ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ

ਐਮ.ਏ. (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਹਿੱਤ ਰਤਨ ਹਿੰਦੀ) ਬੀ.ਟੀ.

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸਕੂਲ

ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਗਾਰਡਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਦੂਸਰਾ ਸੰਸਕਰਨ

ਸੰਤ ਸਿੰਘ

ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼

Panth Rattan Suba Ganda Singh (Biography)

By : Beant Kaur

Edited by : Sant Singh

(M)098681-77078

ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ : 2024

ਕਾਪੀ ਰਾਈਟ

ਸਭ ਹੱਕ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 1100

ਮਾਰਚ, 1990

Arsee Publishers, 51 Parada Bagh, Darya Ganj, New Delhi-2

Websitehttp : www.arseepublishers.com

Email : arseepublishers@rediffmail.com

All rights reserved. No part of this Publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying recording or otherwise without prior permission in writing from both Author and Publisher.

ISBN : 978-81-8299-599-4

© ਲੇਖਕ, 2024

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, 51 ਪਰਦਾ ਬਾਗ, ਦਰਿਆ ਗੰਜ,
ਨੇੜੇ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110002
ਫੋਨ : 23280657, 98112-25357
Email : arseepublishers@rediffmail.com

ਪ੍ਰਿੰਟਰ : ਆਰਸੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼,
ਦਰਿਆ ਗੰਜ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-110002
ਸੈਟਿੰਗ : ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਮੋ. 90411-22490)

ਕੀਮਤ : 300/- ਰੁਪਏ

ਸਮਰਪਣ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ
ਮਧੁਰ ਯਾਦ ਵਿਚ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ
ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਤਤਕਰਾ

੧. ਸ਼ੁੱਭ ਇੱਛਾਵਾਂ	i.
੨. ਕੀ ਆਖਾਂ?	ii.
੩. ਦੋ ਅੱਖਰ	v.
੪. ਦੋ ਸ਼ਬਦ	vii.
੫. ਧੰਨਵਾਦ	viii.
੬. ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਸੰਤ ਜੀ, ਸੂਬਾ ਜੀ	੧
੭. ਬਾਬਾ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ	੪
੮. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ	੫
੯. ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ	੭
੧੦. ਲਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾਤਸਾਹੀਆਂ	੧੧
੧੧. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ	੧੨
੧੨. ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਖਾਨੀ ਨਿਵਾਸ	੧੪
੧੩. ਆਉ ਸਖੀ ਸੰਤ ਪਾਸ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀਐ	੧੫
੧੪. ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ	੧੭
੧੫. ਬਲਦੇ ਤੰਦੂਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ	੧੮
੧੬. ਸਖਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ	੧੯
੧੭. ਸੰਤ ਹਮਾਰਾ ਰਾਖਿਆ ਪੜਦਾ	੨੦
੧੮. ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਲਵਿਖ ਸਭ ਗਏ	੨੨
੧੯. ਜਿਥੈ ਬੈਸਨਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ਥਾਨ ਸੁਹੰਦਾ	੨੮
੨੦. ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ	੩੬
੨੧. ਦੂਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੈ ਭੈ ਭਰਮ	੩੯
੨੨. ਅਨਿਕ ਬਿਘਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰਾਖੈ	੪੩
੨੩. ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰ ਭਾਵੈ ਘਰਰਿ ਮੁੰਡਾਇ	੪੫
੨੪. ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ ॥ ਅਮੁਲੀਕ ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ ॥	੪੮
੨੫. ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ਨਿਸੰਗੁ	੫੮
੨੬. ਜਗਮਗਤ ਤੇਜ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ	੬੫

੨੭. ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ	੭੦
੨੮. ਚਲਦੇ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹ ਖਿਚਕੇ ਕੱਢਣੀ	੭੨
੨੯. ਵਡੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ	੭੪
੩੦. ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼	੭੯
੩੧. ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ	੮੪
੩੨. ਬੀਬੀ ਈਸ਼ਰ ਕੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼	੮੬
੩੩. ਮਾਤਾ ਕੇਸਰ ਕੌਰ	੮੭
੩੪. ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਇੰਜਨ	੮੮
੩੫. ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਖ	੯੧
੩੬. ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਦਾਨ	੯੨
੩੭. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ	੯੪
੩੮. ਮਾਇਆ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ	੯੫
੩੯. ਚੌਦਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਇ	੯੭
੪੦. ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ	੯੮
੪੧. ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ	੯੯
੪੨. ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜਨੀ	੧੦੨
੪੩. ਸੂਬਾ ਦਿੱਲੀ ਦਾ	੧੦੩
੪੪. ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਦੋਖ ਨਸੇ	੧੦੪
੪੫. ਅੰਤਿਕਾ	੧੧੨

ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ

ੴ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਅ ਇਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਜੀ ਵਰਗੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸੇਵਾ, ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਵਯੁਵਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ।

ਸੂਕਸ਼ਮ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਾਲਾ, ਮੁਖ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਦਾ ਸ਼ੁਭ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਉਚੇਚਿਆਂ ਪੁਛਣਾ, “ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਕਦੋਂ ਜਾਣਾ ਏਂ? ਜਦੋਂ ਜਾਓਗੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ, ਆਪਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ, ਸਾਡੇ ਵਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ।” ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਦੋਹਰਾ-ਦੋਹਰਾ ਕੇ ਇਹ ਹੀ ਆਖੀ ਜਾਣਾ, “ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।” ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਆਖਣਾ, “ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਚੁਪ (ਭਾਵ ਸਤਿ ਬਚਨ) ਤੇ ਸਿੱਖ ਅਗੇ ਸੱਚ ਬੋਲੀਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ।”

ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਸਹਿਤ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ

(ਐਮ.ਪੀ.)

ਕੇ-੧੭, ਰਾਜੌਰੀ ਗਾਰਡਨ,

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

੨੬-੨-੯੦

ਕੀ ਆਖਾਂ ?

ਮਾਲੀ ਕਲਮਾਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਵੱਧਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਲੋੜੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਕਟਦਾ ਹੈ, ਪੱਤੀਆਂ ਝਾੜਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਲੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੜ ਉਹ ਚਿਟਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੁਲਾਂ ਤੇ ਬਹਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਸੁਗੰਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਸਿਆਣਾ ਮਾਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਤਮਕ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇੱਕ ਅਦਭੁਤ ਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਜੜਤ, ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਬੁਣਤ, ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਉੱਣਤ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਲੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਕਦਾ, ਉਹ ਸੌ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਲਟ-ਲਟ ਰੁਸ਼ਨਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੂਠਾ ਹਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿੱਘਾ ਅਤੇ ਨਿਕਿਟਵਰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੋਮਲ, ਪਰ ਹੀਰੇ ਨਾਲੋਂ ਕਰੜੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ, ਸਾਦਗੀ, ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ, ਹਮ-ਦਰਦੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣ ਹੀ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਲਨ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਕਲਾ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ, ਸੱਚਾਈ, ਸਰਲਤਾ, ਸੁਚਜਤਾ ਤੇ ਆਤਮ ਰਸ ਟਪਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਰਸ ਵਿਚ ਟੁਬੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਤ ਉੱਚ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ।

ਬੀਬੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜਾਣ ਇਹ ਨਹੀਂ ਘਾਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੱਚੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚ ਵਿਖਾਈ ਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ

ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਪੁਤਰ, ਨੂੰਹਾਂ, ਧੀਆਂ, ਜਵਾਈ, ਪੋਤਰੇ, ਦੋਹਤਰੇ, ਖੂਬ ਗਹਿਮਾ-ਗਹਮੀ ਸੀ, ਪਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਭੌਰੇ ਬਣਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਗੁੰਜਾਰਾ ਛੇੜਦੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸਦਾ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਜਾਂ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਸਭ ਘੜੀਆਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੇਖੇ ਲਗਦੀਆਂ।

ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਟੇਪੇ ਝਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਲਤਾ, ਸੁਚਜਤਾ, ਅੰਤਸ਼ ਕਰਣ ਵਿਚੋਂ ਰਿਸਦੀ ਏ।

“ਸੂਬਾ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਸੇਵਕ, ਇਕ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਤੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਉੱਚ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੂਜਨੀਕ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਵਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਵਿਖਾਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਉਣਾ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਰਖਣਾ। ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਣਾ। ਉੱਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਵਾਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਕਿਧਰੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚਾੜ ਕੇ, ਕਿਧਰੇ ਲੰਗਰ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਕੇ, ਕਿਧਰੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਗ ਗਏ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਦਾ ਸੂਬਾ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ। ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਤੋਂ ਸੰਤ ਤੇ ਫਿਰ ਸੂਬਾ ਜੀ।”

ਮੈਂ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿਤੇ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਬੀਬੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਵਰਿਆਮ ਤੇ ਨਿਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ ਸੰਗਾਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ

ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਤੋਂ-ਜੋ ਹੁਣ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਹੈ- ਭਲੀਭਾਂਤ ਜਾਣੂੰ ਹੈ। ਸਾਦੇ ਸਰਲ ਤੇ ਗੁੰਧਵੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿਚਣੀ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਉਹ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਲ ਬਖਸ਼ਣ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਕੌਮ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਬੱਚੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਲਟਾ ਲਿਆ ਸਕਣ।

ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ

੧੦-੧-੯੦

੧੯੯, ਰਾਮ ਨਗਰ (ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ)

ਦਿੱਲੀ-੫੧

ਦੇ ਅੱਖਰ

ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ-ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਜੋੜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ 'ਚੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਭਾਰਤ ਹੈਵੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲਜ਼ ਲਿਮਿਟਿਡ ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਸੰਗਤ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਛੱਡਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ, ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਆ ਬਣੇ। ਹੁਕਮ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ। ਪਦਵੀ ਵੀ ਵਡੇਰੀ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਵਡੇਰੀਆਂ। ਜਿਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਤੇ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਮਹਾਂ-ਤਪੱਸਵੀ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਕਠਿਨ ਘਾਲਾਂ ਘਾਲੀਆਂ ਤੇ ਇਸਦੀ ਚੇਅਰਮੈਨਸ਼ਿਪ ਸ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ, ਉਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਨ ਵੱਡਪਣ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਕਦੇ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਯਸ਼ੱਸਵੀ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਵਿੱਦਿਆ ਵਲੋਂ ਕਾਸਰ ਪਰਵਾਰ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ-ਮੰਦੀਆਂ ਸੁਣਕੇ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਸ਼ਾਲੀਨਤਾ ਅਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗੀ। ਜੇਕਰ ਚੋਟ ਹਿਰਦੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਲ ਜਾਂ ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੰਡਾਏ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਧੀਰਜਧਾਰੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਲੇਖਿਕਾ ਪ੍ਰਿੰ. ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਤਾਲੀਮੀ ਯੋਗਤਾ ਵਲੋਂ ਐਮ.ਏ. (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਸਾਹਿਤ ਰਤਨ ਹਿੰਦੀ), ਤੇ ਬੀ.ਟੀ. ਹਨ ਤੇ ਹਲੀਮੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, “ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ” ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੌਰਵ ਗਾਥਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਸੁਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸਮਰਿਧਤਾ ਦੇ ਇਹ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ

ਸੰਤ, ਸਨੇਹੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਲੋਂ ਇੰਜੀਨਿਅਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਲਮ ਦਾ ਪਰਯੋਗ ਕਰਦੇ, ਸੰਭਾਲਦੇ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਕੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ੯੫ ਬਹਾਰਾਂ ਮਾਣ ਸਕੇ।

ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਦੋ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਸੰਜੋਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਉਚ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸਾਧੂ ਸਨ ਤੇ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾਕਾਰ ਉਸਤਾਦ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :-

“ਕੂਕ ਪੰਥ ਕੇ ਕੇਸਰ ਤੀਨ।

ਚਿੱਤ ਬਿਤਿ ਜਾਂਕੀ ਅਤੀ ਮਹੀਨ।

ਕੀਨੋ ਕਾਮ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ।

ਜੱਟ ਕੇ ਜੱਟ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗੁਰੂ।

ਇਹ ਕੇਸਰ ਸਨ :-

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ, ਕੇਸਰ ਦਿੱਲੀ, ਮੁਹਾਵਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ (ਸਿਆਲ ਕੋਟ) ਅਤੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੁੱਪ (ਸੇਖਵਾਂ)

ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਪੂਜਿਆ ਸਤਿਕਾਰਿਆ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਗੇ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਰਿਆ। ਇਹ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਏਧਰ ਪਰਮਕੇਸਰ ਤੋਂ ਸੁਗੰਧਿਤ ਹੋਏ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸਤਰੀ, ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਮਈ, ਤੇ ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਨੇ ਕਲਮ ਚਲਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਉਰਿਣ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਕਲਮ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਮੁੱਚਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਉਸ ਲਈ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਵਿਅਕਤ ਕਰੇਗਾ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ

੧੭-੧੨-੧੯੮੯

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਗਾਰਡਨ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਕੂਲ ਨੇ ਥੋੜੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੰਗੀਤ, ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਦਿ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਕੂਲ 'ਈਰਖਾ ਯੋਗ' ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹੈ।

ਬੀਬੀ ਜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ, ਇਕ ਸਫਲ ਲੇਖਿਕਾ ਵੀ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਤਿ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢਕੇ ਲੇਖ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਸਪਤਾਹਿਕ 'ਸਤਿਜੁਗ' ਅਤੇ ਮਾਸਿਕ 'ਵਰਿਆਮ' ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਲਿਖਣ ਦੇ ਕਿਟਾਣੂ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ।

ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ 'ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ' ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਸਿਦਕਵਾਨ ਐਤ ਸੇਵਾਭਾਵ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪੰਥ ਹਿਤ ਕੀਤੇ ਕੰਮ, ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹਨ। ਐਸੇ ਤਪੱਸਵੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਪੁਤ੍ਰੀ ਹਨ ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਜੀ।

ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਉਦਮ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦਮ ਲਈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਸੂਝਵਾਨ...ਪਾਠਕ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

੩੧-੧-੯੦

ਐਮ.ਏ. (ਇਤਿਹਾਸ)

੨੩੪੮-ਬੀ, ਰਾਜਾ ਪਾਰਕ,

ਸਕੂਰ ਬਸਤੀ, ਦਿੱਲੀ-੧੧੦੦੩੪

ਧੰਨਵਾਦ

ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਹੋਸ਼ ਸਭਾਲੀ, ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪੂਜਯ ਪਿਤਾ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਘਰ ਆਇਆਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ :-

“ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹ, ਅੰਕਿ ਸਹੇਲੀੜਆਹ॥

ਮਿਲਿ ਕੈ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸੰਮ੍ਰਥ ਕੰਤ ਕੀਤਾਹ॥” ਪੰਨਾ-17

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਬਚਨ ਮੈਂ ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰੀ ਸੁਣਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਚਿਆ ਐਨੇ ਵੱਡ-ਮੁੱਲੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਲਮ-ਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਤੇ ਫਿਰ ਲਿਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ‘ਗਾਥਾ’ ਦਾ ਕਾਫੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਤ ਸਾਖੀਆਂ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਉਪਦੇਸ਼, ਬਚਨ ਸਭ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਹੱਡ ਬੀਤੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਅਸੰਦਿਗਧ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲੇਖ ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪੁਸਤਕ ਛਾਪਣ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਚਨ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟਾਨ-ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੀ ਹਾਂ।

ਸ੍ਰੀ ਐਚ.ਐਮ. ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ (ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਆਮੈਂਟ) ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤਿ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ‘ਪੰਥ ਰਤਨ’ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਕਵੀ ਜੀ ਸੰਤ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਡਮੁੱਲੀਆਂ ਰਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਗੁਰੂ-ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪਵਾ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪੌਤਰੇ ਸ੍ਰ. ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਪਵਾਈ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚਾ ਆਪ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਆਰਟ ਟੀਚਰ ਸ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਨਿਖਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਟਾਈਪ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬੀਬੀ ਹਰਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਗੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਧੰਨਵਾਦ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਸ੍ਰ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਪੁਸਤਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਸਕੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜੋ ਉਕਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਉਹ ਪਾਠਕ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨਗੇ।

ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ

ਐਫ ੨੧੩-ਏ-1, ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਗਾਰਡਰ,
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

ਭਾਗ - 1

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵੰਡਾ

ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਸੰਤ ਜੀ, ਸੂਬਾ ਜੀ

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਸੰਤ, ਮਹਾਤਮਾ, ਇਸ ਦਿਸਦੇ ਪਿਸਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਵਤਰੀਨ ਹੋ ਕੇ, ਪੀੜਤ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸ ਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇੰਝ ਆਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਿ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸਤਾਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ :

ਕਲਜੁਗ ਕਾਲੀ ਬਦਲੀ ਝੱੜ ਝੱੜ ਪੈਣ ਅੰਗਿਆਰ,
ਸੰਤ ਨ ਹੁੰਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੜ ਮਰਦਾ ਸੰਸਾਰ।

ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਉੱਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਘਾਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਕ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਭਵਸਾਗਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਣਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਅਮੋਲਕ ਧਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ।

ਪੁਰਾਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਨਿਵਾਸੀ ਇਕ ਐਸੀ ਮਹਾਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ

ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਸਗੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਾ ਘਰ ਆਉਂਦਾ, ਸੂਬਾ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਏ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਾਂ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਚਨ ਹੀ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ।

ਸੂਬਾ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਸੇਵਕ, ਇਕ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਇਕ ਮਹਾਨ ਉੱਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੂਜਨੀਯ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਤੀਵਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਆਪਣੀ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਵਿਖਾਏ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ, ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਦੁਖਾਣਾ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰੱਖਣਾ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ। ਉੱਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਿਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਕੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਹਿਕੇ ਨਿਵਾਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਕਿਧਰੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕੰਮ ਸਿਰ ਚਾੜਕੇ, ਕਿਧਰੇ ਲੰਗਰ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਕੇ, ਕਿਧਰੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਰਜ ਕਰਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਸੂਬਾ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ, ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਤੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਬਣ ਗਏ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਗੋਦਲਾਂਵਾਲੇ, ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਸੰਮਤ ੧੯੫੨ ਤਦਾਨੁਸਾਰ ੧੯੯੫ ਈਸਵੀ ਸੰਨ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਸ. ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਹੁਕਮੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ

ਵਿੱਚ ਸੀ। ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅੰਦਰ
 ਆਈਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਤਿ ਚਾਅ ਸੀ।
 ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੇ
 ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਨਿਆਵੀ
 ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਿਰਫ ਦੂਸਰੀ ਜਮਾਤ ਤਕ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ
 ਪਹਿਲਾਂ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣੇ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਰਦੂ
 ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਅਠਾਰਾਂ
 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਪਿੰਡ ਕਲੇਰਾਂ (ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ) ਦੇ ਸ.
 ਮੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸੀ, ਦੇ
 ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਪੁੱਤਰ ਸ. ਹਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਸ. ਗੁਰਮੁਖ
 ਸਿੰਘ, ਸ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਸ. ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਪੁੱਤ੍ਰੀਆਂ ਬੀਬੀ
 ਪਿਆਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਹਨ। ਛੋਟੀ ਬੀਬੀ
 ਸਤਵੰਤ ਕੌਰ ਇਕ ਬੱਚੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ
 ਕਰ ਗਈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ
 ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਬਾਬਾ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਭਰਾ ਬਾਬਾ ਝੰਡਾ (ਸਿੰਘ) ਜੀ ਇੱਕ ਉੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਰਾਹੁਣਾ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਦਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਦਾ ਬਰਤ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਅਭਿਆਗਤ ਆਉਂਦਾ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਛੰਨਾ ਆਟਾ, ਇਕ ਪੈਸਾ ਘਿਉ ਲਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਲੂਣ, ਲੰਗਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਦਿੰਦੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲੇ ਬਲਬ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਲਕ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰ ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲੈਣਾ ਤੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਣਾ। ਆਪਣੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਾਲਕ ਨੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਕੇ ਆਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਸਾਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਬਣੀ ਰਹੀ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਲਗਾ ਕੇ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਦਾ ਤੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਗੁਜਾਰੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ, ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਜ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਆਰੰਭ ਲਿਆ। ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਬਾਲਕ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵ ਨੀਂਦ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਹੁਲਾਰੇ ਲੈਂਦੇ, ਉਠਕੇ ਸਣੇ ਕੇਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ, ਆਸਣ ਵਿਛਾ ਕੇ ਪੂਛ ਜਗਾ ਕੇ, ਮਿੱਠੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਕਰਨਾ।

ਪ੍ਰਭਾਤੇ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮੁ ਜਪਿ, ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਧਿਆਇ ॥

ਜਨਮ ਮਰਣ ਮਲੁ ਉਤਰੈ, ਸੱਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥

(ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮ:5, ਪੰਨਾ 1099)

ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਵਿਚ ਰਤਾ ਕੁ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਭਗਵੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਆਣ ਹਲੂਣਿਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਬੱਚਾ ਉਠੋ ਤੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੋ।” ਬਾਲ ਪੰਨ-ਧਨਯ ਤੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅੰਕੁਰਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਹੋਰ ਛੱਟਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਾਕਾਰ ਮੂਰਤ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਗਈ।

ਅੰਦਰਿ ਸਚਾ ਨੇਹੁ ਲਾਇਆ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਪਣੇ ॥

ਤਨੁ ਮਨੁ ਹੋਇ ਨਿਹਾਲ, ਜਾ ਗੁਰ ਦੇਖਾ ਸਾਹਮਣੇ ॥

(ਸੂਹੀ ਮ: 8, ਪੰਨਾ 758)

ਬਾਲ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਾਪੂ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਦਕਾ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੋਦਲਾਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਜੁੜਦੀ ਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਸਵਾਦਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਸਫਲ ਕਰਦੇ। ਹੁਣ ਬਚਪਨ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੇ, ਉਸਦਾ ਰਜ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ। ਬਾਪੂ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਤੇ ਸੁਰੀਲੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ :-

ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਆਰਾਧਹੁ ਪਿਆਰੇ, ਨਿਮਖੁ ਨ ਕੀਜੈ ਢੀਲਾ ॥

ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਭਾਵਨੀ ਲਾਈਐ ਤਿਆਗ ਮਾਨੁ ਹਾਠੀਲਾ ॥ ੧ ॥

ਮੋਹਨ ਪ੍ਰਾਨ ਮਾਨ ਰਾਗੀਲਾ ॥

ਬਾਸਿ ਰਹਿਓ ਗੀਅਰੇ ਕੈ ਸੰਗੇ, ਪੇਖਿ ਮੋਹਿਓ ਮਨੁ ਲੀਲਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਜਿਸ ਸਿਮਰਤ ਮਨਿ ਹੋਤ ਅਨੰਦਾ, ਉਤਰੈ ਮਨਹੁ ਜੰਗੀਲਾ ॥

ਮਿਲਬੇ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ, ਨਾਨਕ ਪਰੈ ਪਰੀਲਾ ॥

ਪੰਨਾ 498

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੀ ਹੋਈ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਝੂਮ ਉੱਠਦੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤਿ ਸੌਕ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਅੰਤਹ-ਕਰਨ ਅੰਦਰ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋਚਾ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਗਈ। ਤੜਪ ਹੋਰ ਵੱਧਦੀ ਗਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ

ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੁਲੇ ਭਟਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮਾਂ ਰੂਪੀ ਜਾਲੇ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਫੜਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਅਥਵਾ ਆਵਾ-ਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵਾਸਤੇ, ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਉਪਜਾਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਣ ਲਈ, ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਅਵਿਤਰਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਆਪ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪਾਰਸ ਰੂਪੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਛੁਹ ਗਿਆ, ਉਹੋ ਹੀ ਪਾਰਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੋਹ, ਮਾਇਆ ਤੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਅਲਿਪਤ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਬੜੀ ਦੂਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਤਮਿਕ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨ ਭੌਰੇ ਬਣ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਕੁਰ ਫੁੱਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੱਤਵੇਤਾ ਸਾਧੂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਹੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਲਖਤਾ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਭੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਭਰਮ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪਾਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :-

ਪੂਰਬ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੇਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ॥
 ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੇਰ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ ॥
 (ਪੰਨਾ 204)

ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਚਵਿੰਡਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ) ਹੋਏ ਹਨ। ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਅਵਤੀਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਨਗਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਤੇ ਸਗੋਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਕਾਸ਼ ਤਕ ਮਹਿਕ ਉਠਿਆ। ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਕੌਰ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੌਰਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਰ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸ. ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ- ਹੋਣਹਾਰ ਬਿਰਵਾਨ ਕੇ ਹੋਤ ਚਿਕਨੇ ਪਾਤ। ਇਸ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ, ਨਿਡਰ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੀ ਉੱਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦੇ, ਮਾੜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ, ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਅਦੱਬ ਰਖਣਾ, ਖੇਡਣ ਵਿਚ ਚੁਸਤ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਵਿਰਤ ਵੀ ਬੜੀ ਸਿਆਣਪ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਗੁਣ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਉਦਾਸ ਜਿਹੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਦੇਵਨੇਤ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਚਵਿੰਡੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਗਿੱਲੀਂ ਬਾਬੇ ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਲ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਤੋਂ ਗਿਲਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਉਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਤਾਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਚਵਿੰਡੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਚਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਨੂਰਾਨੀ

ਸੂਰਤ ਤੇ ਮੋਹਣੀ ਮੂਰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚੀਨੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੰਸਾਂ ਸਮਾਨ ਚਿੱਟੇ ਦੁੱਧ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਤੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਅਲੌਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਵਸਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੁਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪੀ ਚਾਤ੍ਰਕ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਸਵਾਂਤੀ ਬੂੰਦ ਮਿਲ ਗਈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਚਕਵੀਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਤੇ ਮੀਨ ਨੂੰ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਤੇ ਬੀਆਬਾਨ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਭੰਵਰ ਨੂੰ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਭੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀ ਲੜਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਚਰਦਿਆਂ ਛੱਡਕੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰ ਪਏ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਗਿੱਲੀਂ ਆ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਵੀ ਸਨ, ਦੇ ਘਰ ਬੜਾ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦੀਵਨ ਸੁਣਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਪਰੇਰਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਭਜਨ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਜਨ ਦੀ ਭਿਣਕ ਪਈ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਅਸਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੰਨ ਵਿਚ ਭਜਨ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਭੇ ਸੁਧਾਂ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ। ਖਾਣ, ਪੀਣ, ਆਣ-ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੋਸ਼ ਗੁਆਚ ਗਈ।” ਇੰਝ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ? ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਬਾਰੂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜਿਸਦੀ ਬਾਬਤ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਹੈ :

ਮਨਹਿ ਪ੍ਰਾਸ ਭਇਓ ਭਰਮ ਨਾਸਿਓ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆ ਗੁਰ ਕਾਨ ॥

(ਪੰਨਾ 1302)

ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ :

ਕਬੀਰ ਗੁੰਗਾ ਹੋਆ ਬਾਵਰਾ ਬਹਿਰਾ ਹੂਆ ਕਾਨ ॥

ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਪਿੰਗਲ ਭਇਆ ਮਾਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਨ ॥ (ਪੰਨਾ 1374)

ਜਵਾਨੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਦਮ ਧਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਰਸ ਦੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤ ਕੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਬਣ ਗਏ। ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਵਾਰ ਤੇ ਘਰ ਘਾਟ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜਮੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿੱਲੀਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਭਜਨਾਨੰਦ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਜਿਵੇਂ :

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਬਾਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ 1213)

ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕਈ ਸਾਲ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬੜੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਵੇਂ;

ਟਹਲ ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੰਗ ਸਾਧੂ ਕੀ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਜਪਿ ਪਰਮਗਤੇ ॥

(ਪੰਨਾ 1298)

ਲਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾਤਿਸਾਹੀਆਂ, ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥

(ਪੰਨਾ 44)

ਪਿੰਡ ਚਵਿੰਡੇ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਵੇਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ⁽¹⁾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੜਾ ਖਾਰਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।”

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਖੂਹੀ ਤੋਂ ਇਕ ਗੜਵਾ ਜਲ ਦਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਲਾ ਇਹ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖੀਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਜਲ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਛਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਸਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭੀ ਛਕ ਕੇ ਵੇਖਣ, ਇਹ ਪਾਣੀ ਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸਵਾਦਲਾ ਹੈ। ਜਦ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਗੜਵੇ ਦਾ ਜਲ ਛਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜਾ ਸਵਾਦਲਾ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਤੋਂ ਉਸ ਖੂਹੀ ਦਾ ਜਲ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਪੱਤੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਾਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਚਵਿੰਡੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿੰਡ ਸਖਾਣੇ ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਉਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਥੇ (ਸਖਾਣੀ) ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਡੇਰੇ ਲਗੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਇਸ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਜਦ ਚੀਨੀ ਅਸਵਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਿੰਡ ਭਿਆਨਾ (ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ) ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸਖਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਘੋੜੀ ਦੀ ਲਗਾਮ ਫੜ ਲਈ। ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ‘ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ’ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੋ। ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਖਾਣੀ ਰਹੇ। ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਹੋਇਆ। ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ।

1-ਇਸ ਘਟਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਸ ਜੀਵਨ ਭਾਗ 2 ਦੇ ਪੰਨਾ 112 ਤੇ ਹੈ।

ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ

ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਏਥੋਂ ਅਗੇ ਤੁਰਨ ਸਮੇਂ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਭਾਈ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ! ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਰੁਪਈਆ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ”।

ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਆਖਿਆ, “ਨਹੀਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਐਨਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ”।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਲੱਖ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ?”

ਪਰ ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ‘ਨਾਂਹ’ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਾਲਵੇ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਡੱਲਿਆ ਆਹ ਵੇਖ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਵੇਂ ਹਰੀ ਭਰੀ ਫਸਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਤਾਂ ਡੱਲੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ, “ਨਹੀਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਤਾਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਛੰਡ ਦੀ ਦਭ ਜਿਹੀ ਹੈ।” ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਡੱਲਿਆ, ਵੇਖ ਤਾਂ ਜੰਡ ਕਰੀਰ (ਟਿੱਬਿਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ) ਹਨ।”

ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਜਦ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਡੱਲਿਆ, ਔਹ ਵੇਖ! ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ”, ਤਾਂ ਡੱਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਆਈ, ਕਿ “ਮੈਂ ਗਲਤੀ ਤੇ ਗਲਤੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਵਰਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ”।

ਤੀਸਰੀ ਵਾਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਦੀਨ ਦਿਆਲ! ਤੇਰੀਆਂ ਤੂੰ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਮਾਰੂ ਟਿੱਬੇ ਹੀ ਭਖਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਡੱਲਿਆ, ਹੁਣ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹੋਵੇਗਾ ਸਭ ਕੁਝ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ।”

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਚੀਨੀ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦੂਸਰੀ

ਵਾਰ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਂਹ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ?”

ਸ਼ਾਹ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਇਤਨਾ ਰੁਪੈਯਾ ਆਪ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।”

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਜੀਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪੈ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀ ਕਮੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਵਿਆਹ ਸਨ ਪਰ ਇਕ ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਹਰ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ-ਜੋੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਸੇਵਾ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਨਿਤ ਕਰਮ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਸਾਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਘਰ ਆਏ ਹੋਏ ਅਭਿਆਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਖਾਣੀ ਨਿਵਾਸ

ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸਖਾਣੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਬਚਨ ਹੋਏ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਦੌਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਖਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਜੇ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਥੇ ਰਹਿ ਲਵਾਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਰਹਿਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ।” ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਖਾਣੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਦੌਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਨਗਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਅਤੇ ਲਗੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ। ਏਥੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛਕਣ ਅਤੇ ਬਸਤ੍ਰ ਜੋੜੇ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਲਗੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਣਥੱਕ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਹਲੇ ਨਾ ਬੈਠਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਉੱਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਜਾਪ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਅਤੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਉੱਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਤੋਟ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗੱਢੇ ਛੱਕ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੀ।

ਆਓ ਸਖੀ ਸੰਤ ਪਾਸਿ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀਐ

ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘਰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਅਤੁੱਟ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਚੀਨੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਸਾਰ ਰਹਿੰਦਾ। ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸੰਪਤੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭੰਡਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਕੰਬਲ ਆਦਿਕ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਲੱਠਾ ਤੇ ਖੱਦਰ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਜੋੜੇ ਆਦਿਕ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਜਮ੍ਹਾ ਹੀ ਰਖਦੇ ਤਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਖਰੀਦ ਕੇ ਫਿਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।

ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਪਦਾਰਥ ਸਾਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, 'ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ'। ਭਾਵੇਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿੱਦਿਆ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੜ੍ਹੇ ਪਰ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰਨਾਂ ਭੇਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਵਿਹਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਯਥਾਰਥ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਨਿਰੁਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਆਪ ਵਿਹਾਰਕ, ਅਧਿਆਤਮਕਵਾਦ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਣੇ ਕੇਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਭਾਂਡੇ ਭਾਂਜਣੇ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨ ਸਮੇਂ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ, ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਅਮਲ ਕਰਦੇ। ਮਾਨੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਇਕ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਣਾ, “ਚੰਗਾ ਜਿਹੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੂਹੀ ਉੱਤੇ ਗੜਵਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਸਭ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ”। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਖੂਹੀ ਉੱਤੇ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਜਲ ਦਾ ਗੜਵਾ ਭਰਕੇ ਖਲੋਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਮੂਰਤੀ ਸਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਣਗੁਣਾਉਂਦੇ ਸੁਣ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਕਬਿੱਤ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁੱਕਦਾ ਸੀ।

ਪੰਚ ਬਾਰ ਗੰਗ ਜਾਇ, ਬਾਰ ਪੰਚ ਪ੍ਰਾਗ ਨਾਇ,
 ਤੈਸਾ ਪੁੰਨ ਏਕ ਗੁਰਸਿਖ ਕਿਉ ਨਵਾਏ ਕਾ।
 ਸਿਖ ਕਉ ਪਿਲਾਇ ਪਾਨੀ, ਭਾਉ ਕਰ ਕੁਰਖੇਤ,
 ਅਸੁਮੇਧ ਜਗ ਫਲ ਸਿਖ ਕਉ ਜਿਵਾਏ ਕਾ।
 ਜੈਸੇ ਸਤ ਮੰਦਰ ਕੰਚਨ ਕੇ ਉਸਾਰ ਦੀਨੇ,
 ਤੈਸਾ ਪੁੰਨ ਸਿਖ ਕਉ ਇਕ ਸਬਦ ਸਿਖਾਏ ਕਾ।
 ਜੈਸੇ ਬੀਸ ਬਾਰ ਦਰਸਨ ਸਾਧ ਕੀਆ ਕਾਹੂ,
 ਤੈਸਾ ਫਲ ਸਿਖ ਕਉ ਚਾਪ ਪਗ ਸੁਆਏ ਕਾ। (ਕਬਿੱਤ-673)

ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਜਿਥੇ ਇਹ ਸਭ ਲੋੜੀਂਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਉਥੇ ਸਭ ਜਾਨਵਰਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ, ਚੋਗਾ ਖਲਾਰਦੇ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਪਠਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਚੁਬੱਚੇ ਭਰ ਰੱਖਦੇ। ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਖਦੇ, ‘ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਦੌਲਤ ਰੁਪੈਯਾ ਪੈਸਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਰਖਵਾਲਾ ਹੀ ਹਾਂ।’

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਸਹੁਰੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੀ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਵੀਹ ਕੋਹ ਸੰਤ ਜੀ ਬੀਬੀ ਦੇ ਨਾਲ ਘੋੜੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਗਏ।

ਰਾਤ ਰਹਿ ਕੇ ਜਦ ਸੰਤ ਵਾਪਸ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਘੋੜੀ ਦੀ ਕਾਠੀ ਤੇ ਤਾਹਰੂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਏ ਤੇ ਘੋੜੀ ਦੀ ਲਗਾਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵੀਹ ਕੋਹ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਜਦ ਵਾਪਸ ਸਖਾਣੀ ਆਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਠੀ ਤੇ ਤਾਹਰੂ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਣ ਤੇ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਭਾਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਭਾਰ ਸੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਭੀ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਘੋੜੀ ਥਕ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ? ਆਖਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਚਣ ਦੇਣੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਰਸਤੇ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਥਕਾਵਟ ਇਸਨੂੰ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।” ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਲੋਕ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕੋਮਲ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ।

2. ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਢਲੀ ਰਾਤ ਤਕ ਬਲਦਾਂ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਮਾਲਾ ਫੇਰਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਚਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਵਕਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਸੰਤ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਕੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਦਾਂ ਵਲ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਹਿਆ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਵੀ ਨਾ ਟੁੱਟਾ, ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਢੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ।

ਬਲਦੇ ਤੰਦੂਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਇਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮੀ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਸਿੰਘਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, “ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਪਾਟੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਐਵੇਂ ਖਾ ਬਰਲਾ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।”

ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਾਹਣੀ ਕਰਦੀ ਪਈ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੀਬੀ, ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ?” ਤਾਂ, ਬੀਬੀ ਨੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ, “ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਾਟੀਆਂ ਕੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਪੱਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੀਬੀ ਤੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ?” ਬੀਬੀ ਨੇ ਫਿਰ ਬੜੀ ਨਿਝਕਤਾ ਨਾਲ ਉਵੇਂ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਗੋਂ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਇਹੋ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਸ ਵਕਤ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਤੰਦੂਰ ਕੋਲ ਹੀ ਬਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲੈ।” ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਤੰਦੂਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਤੰਦੂਰ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਰੋਮ ਤਕ ਨੂੰ ਵੀ ਸੇਕ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਘਬਰਾਈ ਪਰ ਜਦ ਸੰਤ ਜੀ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤੰਦੂਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ ਅਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲੱਗੀ।

ਜਦ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿੰਘਣੀ ਨੂੰ ਖੂਬ ਡਾਂਟਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਖਿਮਾਂ ਮੰਗੀ।

ਸਖਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ

ਭਵੇਂ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੰਘਣੀ ਸਮੇਤ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਵੀ ਮੰਗ ਲਈ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਰੋਸ ਨਾ ਦਰਸਾਇਆ ਤਾਂ ਵੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਖਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਮਲਕੜੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਏ ਜਦ ਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸੇ ਵਕਤ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਲੱਭਾ। ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਸਖਾਣੀ ਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਸਿਖਾ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਵਾਲੀ ਉਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨੌਕਰ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਪੰਡਿਤਾਣੀ ਨੇ ਪਰੀਖਿਆ ਵਜੋਂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਨੂੰ ਜਦ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਉਤਰਨ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਨੌਕਰ ਕਿੰਨਿਆਂ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਭੁਖਾ ਹੈ, ਆਟੇ ਦੀ ਤੋਣ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਨੇ ਬਸ ਨਹੀਂ ਆਖੀ? ਤਾਂ ਪੰਡਿਤਾਣੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜਿਵੇਂ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤਿਵੇਂ ਸੰਤ ਜੀ, ਜੋ ਸਾਕਾਰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸੰਤ ਹਮਾਰਾ ਰਾਖਿਆ ਪੜਦਾ

ਹੁਣ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਵਾਹਿਦਾ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਵਡਾਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲੀ ਦਾ ਛੰਭ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਛੰਭ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਇੰਝ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪਿਛੇ ਮੁੜਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮਸਤਾਨੀ, ਜੋ ਸਖਾਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਇਥੇ ਤਕ ਆ ਪਹੁੰਚੀ, ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੇਮੋਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਅਨੂਠੀ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਸੀ, ਭਰ ਜੁਆਨ, ਜੋਬਨ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰੇਮੋਂ ਨੇ ਇਕਦਮ ਅਗਾਂਹ ਵਧਕੇ ਘੁਟਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਵੋ ਜੀ।”

ਬੀਬੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬਾਂਹ ਉੱਚੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ‘ਹਾਏ’ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਬਖਸ਼ ਲਓ।”

ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦੇਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਮਸਤਾਨੀਏ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਛੱਡ ਦੇ।”

ਮਸਤਾਨੀ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਣ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿਗ ਪਈ ਤੇ ਤਰਲੇ, ਮਿੰਨਤਾਂ, ਅਰਜੋਈਆਂ ਕਰਕੇ ਭੁੱਲਾਂ

ਬਖਸ਼ਾਣ ਲਗੀ, ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਬੀਬੀ ਚਲੀ ਜਾਹ, ਜਾਂ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਟੁਰੀ ਆ।”

ਆਪ ਜੀ ਵਡਾਲੇ ਸੰਧੂਆਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਟੁਰਦੀ ਵਡਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕੋਲੋਂ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਖੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਣ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਪਤਨੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੋ।”

ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਚੁਪ ਚਾਪ ਸ਼ਾਂਤ ਖੜੇ ਸਨ। ਏਸੇ ਸ਼ਾਮ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਜੈਕਾਰਾ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੁਲਾਸ ਤੇ ਹਰਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਕੋਟਾਨ ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਿਲਵਿਖ ਸਭਿ ਗਏ

ਵਡਾਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਸਕੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਾ ਭਾਗ ਲਾਇਆ। ਏਥੇ ਸੇਠ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਭੀ ਬਹੁਤ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਨੰਤ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਬੜੇ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਸਹਿਤ ਭਾਈ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਟੋ ਘਟ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ।

ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਤਨ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਥੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰਹਾਂਗਾ।”

ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੋਵੇ ਤਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਖਸ਼ਦੇ ਰਹਿਣਾ।”

ਆਖਰ ਸੰਤ ਜੀ ਡਸਕੇ ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ, ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਕੇ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਇਕ ਰਸ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਜਲ ਢੋਣ ਅਤੇ ਜਲ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ।

ਸੰਤ ਜੀ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਨੰਗੇ ਚਰਨੀਂ ਹੀ ਤੁਰਦੇ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜੋੜੇ ਨਾਲ ਤੁਰਦਿਆਂ ਕਈ ਜੀਵ ਜੰਤ, ਕੀੜੇ ਆਦਿਕ ਦਰੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਪੰਗਤੀ :

“ਮਨ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥” ਪੰਨਾ 299 ਗਉੜੀ ਮ: ੫

ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਸੰਤ ਜੀ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸਨਾਨ ਪਾਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜਦ ਸੰਤ ਜੀ ਪਉਏ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਚਰਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਪਉਂਦੇ ਪਾਉਂਦੇ।

ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਹੱਥਾਂ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਓਥੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰ ਬਿਰਤੀ ਹਰ ਵਕਤ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਇਹ ਪੰਕਤੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ:

“ਏਕ ਨਿਮਖ ਜੇ ਬਿਸਰੈ ਸੁਆਮੀ,

ਜਾਨਹੁ ਕੋਟਿ ਦਿਵਸੁ ਲਖ ਬਰੀਆ ॥” (ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ 1209)

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ, “ਭਾਈ, ਤੁਰਨ ਵਲ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਵੇਂ ਰਹਿਆ ਕਰੋ, ਇਕੱਠੇ ਤੁਰਿਆ ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।”

2. ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਬੇਚੈਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਸੰਤ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਚਕਰੀ (ਪਿੰਡ) ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਘੜੀ ਵੀ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ। ਭਲਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹਨਾ?”

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਜਿਸਨੇ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਭਜਨ ਪੁੱਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਰਖਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ 'ਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਾਹਮਣੇ ਜਮ ਵਿਖਾਲੀ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹਿਆ ਸੀ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਰਖਿਆ ਕਰੋ।”

ਇਸ ਵਕਤ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ, “ਜਦ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਜਨ ਪੁੱਛਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਮ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾਲੀ

ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।” ਭਜਨ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਮਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ?”

ਬੁਖਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਜਦ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਆਈ ਉਸੇ ਵਕਤ ਜਮ ਤਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਕਿ :

“ਸੁਣਿ ਕੈ ਜਮ ਕੇ ਦੂਤ ਨਾਇ ਤੇਰੈ ਛਡਿ ਜਾਹਿ ॥”

(ਰਾਮਕਲੀ ਵਾਰ ਮ ੧, ਪੰਨਾ 962)

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ, “ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਆਖਰੀ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤਾਂ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ।”

ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਘੜੀ-ਘੜੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਖ ਰਹੇ ਸਨ,

“ਬੂਡ ਮੂਏ ਨਉਕਾ ਮਿਲੇ ਕਹੁ ਕਾਹੇ ਚਢਾਵਹੁ ॥”

(ਸਧਨਾ ਜੀ ਪੰਨਾ 858)

ਸਗੋਂ : “ਪ੍ਰਾਣ ਗਏ ਸਾਗਰ ਮਿਲੇ ਫੁਨਿ ਕਾਮ ਨਾ ਆਵੈ ॥”

“ਸੰਤ ਜੀ, ਬਹੁੜੀ ਕਰੋ, ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੋ।”

ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਰਹਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਕਦੇ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ।

ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵਕਤ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ, ਗਿਆਰਾਂ ਕੋਹ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਕਰਕੇ ਚਕਰੀ (ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ) ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਬੈਠ ਕੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਭਾਈ, ਤੂੰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਏਥੇ ਹੀ ਸੱਦ ਲਿਆ।”

ਜਦ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੰਥ ਰਤਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ / 24

ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਅਗੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਮਰਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜੇ ਖਲੋਤਿਆਂ ਹੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਭਰਿਆ ਫਿਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਜੇ ਦੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਵੱਲ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਖ ਪੁੱਟਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਜਦ ਡਿਠਾ ਕਿ ਇਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਾਇਆ, “ਸੰਤ ਖੂਹ ਉਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਥੇ ਸਦਿਆ ਹੈ।”

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਕਿੱਧਰ ਗਈ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਕਿੱਧਰ। ਜਿਵੇਂ ਬੰਦਾ ਸੁੱਤਾ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਅੰਗੜਾਈ ਲੈ ਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੰਤ ਕਦੋਂ ਦੇ ਖੂਹ ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।” ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੱਸਿਆ, “ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਸ ਯਾਰਾਂ ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਡਸਕੇ ਤੋਂ ਤੁਰੇ ਸਾਂ। ਏਥੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਦੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਖੂਹ ਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।” ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ।

“ਸਾਧੂ ਕੇ ਸੰਗ ਪਾਪ ਪਲਾਇਣ ॥” (ਗਉੜੀ ਮ.੫ ਪੰਨਾ 271)

ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਮੂਰਤੀ ਮਾਨ ਹੋ ਗਈ।

ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪਰਸਪਰ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰੀ ਹੋਈ ਵੇਖਕੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਤਨੀ ਛੇਤੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਕਿਵੇਂ ਲੱਥ ਗਿਆ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਵਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਟੁਰਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਭੰਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਪਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲਗਾ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ :

“ਸੰਤ ਜੀ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਹੁਣੇ ਤੋਰ ਜਾਵੋ ਜਾਂ ਨਵੀਂ

ਤਾਰੀਖ ਪਾ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਉੱਚੀ ਬਾਂਹ ਕਰਕੇ ਬੋਲ ਕੀਤਾ, “ਜਾਹ ਤੇਰੀ ਲੰਬੀ ਤਾਰੀਖ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰਖੀਂ ਕਿ ਤਾਰੀਖ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬਾਂਹ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਪ ਬੀਠੁਲ ਦੀ ਬਾਂਹ ਅੱਗੇ ਕਿਲਵਿਖ ਕਿਵੇਂ ਠਹਿਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵੇਖੀਂ ਕਿਧਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁਲ ਜਾਵੀਂ।

ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਸੰਤ ਜੀ ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਕ ਬਣਾਈ ਰਖਿਓ।”

ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਹਾਰਾਜ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਖਾਵਾਂ?”

ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਨੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇੰਜ ਪੁੱਛੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਡਾਕਟਰ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਮਰੀਜ਼ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਹਟ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਪਰਹੇਜ਼ ਰੱਖਾਂ?

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ ਅੱਧਾ ਗੜਵਾ ਦੁਧ ਤੇ ਅੱਧਾ ਗੜਵਾ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪੀ ਲਵੀਂ।” ਖੂਹ ਉੱਤੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਆ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਦਵਾਈ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਜੇ ਅਗੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਮਰਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰ ਮਰ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਧਾ ਗੜਵਾ ਦੁਧ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਗੜਵਾ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਬਣਾ ਲਈ ਤੇ ਪੀਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਲੱਸੀ ਪੀਂਦਾ ਜਾਵੇ—ਚੀਤੇ (ਪਿਸ਼ਾਬ) ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਪਾਣੀ ਬਣਕੇ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੇਖਦਿਆਂ-ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੰਚਨ ਵਾਂਗ ਅਰੋਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਨੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਅੱਖਰ-ਅੱਖਰ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ, ਕਿ :

“ਸਾਧ ਕੇ ਸੰਗ ਕਿਲਵਿਖ ਸਭ ਗਏ।” (ਗਉੜੀ ਮ.੫, ਪੰਨਾ 194)

ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ, ਲੰਗਰ ਕਰੋ।”

ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਸਤੇ ਦਵਾਈ ਲਈ ਹੀ ਸਦਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੇਰਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਆਏ, ਤੇ ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਸਦਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਜ ਤੇਰਾ ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਛਕਣਾ, ਕਦੇ ਫਿਰ ਲੰਗਰ ਵੀ ਛਕ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸਹਿਤ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਡਸਕੇ ਨੂੰ ਆ ਗਏ।

3. ਡਸਕੇ ਵਿਚ ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗੀ ਸੁਭਾਵ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਾਲ ਟਿਕੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਲ ਭਰਨ ਤੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੇਠ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਸੇਠ ਜੀ, ਅਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮਹੀਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਹੀਂ।”

ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮੇਰਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹੀਨਾ ਜੁਗਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।”

ਸੰਤਾਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਸੇਠ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੀ ਭਾਵਨਾ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬਣਾਈ ਰਖੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅੰਦਰ ਰਹਿਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੋ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਾਲਿਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੀਤੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ ਬਚਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਰਖਣੀਆਂ।”

ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਸਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਤੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਗਲੇ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉਸਦੇ ਘਰ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੇ ਬੜੇ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਵਿਦਿਆ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਅਰਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਡਸਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਜਿਥੈ ਬੈਸਨਿ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ਥਾਨ ਸੁਹੰਦਾ

(ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮ. ੫, ਪੰਨਾ 319)

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਕਿੰਨੀ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਧੰਨਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਸਭ ਪਾਸੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਖਿਲਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਯਾਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਸੁਗੰਧਤਾ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰਹਿਕੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀਆਂ ਤੇਜ ਪਰਜਵਲਿਤ ਕਿਰਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੂਰਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਝਿਲ-ਮਿਲ, ਝਿਲ-ਮਿਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ, ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤਕ, ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਧਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡਸਕੇ ਤੋਂ ਚਲਕੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਸਮੇਤ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆ ਭਾਗ ਲਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਸੰਤ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਿਉ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਲਾਇਆ।

ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬੜਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਜਲ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਏਮਨਾਬਾਦ, ਰੋੜੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ, ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਵਿਛਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੋਧਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਿਆ ਤੇ ਮਲਕ ਭਾਰੋ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਚੌਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਪ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਲਹੂ ਕੱਢਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ।

1. ਗੁਜਰਾਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਏਮਨਾਂਬਾਦ ਯਥਾ ਯੋਗ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਮਲਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ, ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਏਮਨਾਂਬਾਦ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਕਣਕ ਮੰਡੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੂਰਾਨੀ ਜਲਵੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੁਪ ਚਾਪ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਹਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਮਨਾਂਬਾਦ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਭਜਨ ਪੁੱਛਿਆ ਏ?” ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਗਲ ਹੈ ਭਾਈ, ਅਸੀਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਏਮਨਾਂਬਾਦ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਚਲ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਭਜਨ ਪੁਛਾਵਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਹੀ ਘਰ ਚਲਾਂਗੇ।”

ਗੁਜਰਾਵਾਲੇ ਤੇ ਏਮਨਾਂਬਾਦ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਨਹਿਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖਰਬੂਜਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗਾ ਵੇਖਕੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, “ਜਾਓ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਜਿਹਾ ਖਰਬੂਜਾ ਲੈ ਆਓ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਢੇਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਧੀਆ ਜਿਹਾ ਖਰਬੂਜਾ ਟਕੇ ਵਟੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਲੈ ਆਏ, ਤੇ ਖਰਬੂਜਾ ਲੈ ਕੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਔਹ ਸੰਤ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਲੈ।”

ਖਰਬੂਜੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰੱਖਕੇ, ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ, ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਖਰਬੂਜਾ ਛਕਣ ਨੂੰ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਝਟ ਪਟ ਖਰਬੂਜਾ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਉਹ ਖਰਬੂਜਾ ਲਿਆ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਰਬੂਜਾ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਤੇ

ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਇਸਦੇ ਪੰਜ ਹਿੱਸੇ ਕਰ ਦਿਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਬੂਜੇ ਦੇ ਪੰਜ ਹਿੱਸੇ ਕਰਕੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਆਪ ਲਿਆ ਤੇ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦਿਵਾਇਆ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਨ ਭਾਗ ਸਮਝੇ ਤੇ ਇੰਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਤਮਕਵਾਦੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੋ ਘਾਟ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਉਹ ਮੰਡੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਰੋਜ਼ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਹੋ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਾਰਨਹਾਰ ਬਣਨਗੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਉੱਥੇ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਇਸ ਸਰੀਰ (ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ) ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਇਸਨੂੰ ਭਜਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ”।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਉਸੇ ਵਕਤ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਕਰਕੇ ਆ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪ ਭੀ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਪਰਨੇ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖਕੇ ਦੋਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਜਨ (ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ) ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ, ਤੂੰ ਮਾਸ ਤੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਸ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖਾਈ ਜਾਵੀਂ, ਜੇ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੀਵੀਂ ਜਾਵੀਂ, ਛੁਡਾਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪੇ ਛੁਡਾ ਲੈਣਾ ਹੈ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇੰਝ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੋੜ ਤੇ ਤਲਾਸ਼ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ ਸਾਧੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਹੀ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਗਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਕਰਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪੁੱਛਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਰਣਨ ਯੋਗ ਹਨ।
 “ਬਾਪੂ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ,
 ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਜਿਆਂ ਵਾਲੇ, ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ
 ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ), ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਈ ਦੇਵਾਂ, ਮਾਈ ਰੱਖੀ, ਮਾਈ ਧੰਨ
 ਦੇਵੀ, ਆਦਿਕ। ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖੇ
 ਸਰੀਰਾਂ ਨੇ ਪੱਗਾਂ ਵੀ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਬਾਈ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਾ
 ਲੱਗਾ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚੁਕ ਲਿਆ।
 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵੀਹ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਬਾਕੀ
 ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ।

ਧੰਨਿ ਸੁ ਥਾਨੁ ਧੰਨਿ ਉਏ ਭਵਨਾ ॥

ਜਾ ਮਹਿ ਸੰਤ ਬਸਾਰੇ ॥ (ਧਨਾਸਰੀ ਮ.੫ 681)

ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਲਤੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਆਦਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਤ
 ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਹੀ ਰੱਖਦੇ, ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੇ
 ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੈਠਣ ਵੀ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਨਿਕਟ ਵਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ
 ਇਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ :

ਕਬੀਰ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਕੀਜੀਐ

ਦੂਰਹਿ ਜਾਈਐ ਭਾਗ ॥

ਬਾਸਨ ਕਾਰੋ ਪਰਸੀਐ ਤਉ ਕਿਛੁ ਲਾਗੈ ਦਾਗੁ ॥

(ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ 1371)

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਭਜਨ ਬਾਣੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ
 ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ :

ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹੁ ਅੰਕਿ ਸਹੇਲੜੀਆਹ ॥

ਮਿਲ ਕੈ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੰਮੂਥ ਕੰਤ ਕੀਆਹ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ.੫, ਪੰ. 17)

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਵਾਏ ਸਤਸੰਗ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਚਨ ਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਣਦੇ। ਫਿਰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੁਹੜ ਭੇਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਣਾ ਦਿੰਦੇ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਸੰਤ ਜੀ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਜੰਗਲ ਮੈਦਾਨੇ ਜਾਂਦੇ ਜਦ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਸੰਤ ਖੂਹੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮੰਡਲ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ। ਜੰਗਲ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਯਮ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅਖੀਰ ਦਮ ਤਕ ਨਿਭਿਆ।

ਉਸ ਵਕਤ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਛਹਿਰਾ ਗੋਲ ਕਰਕੇ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਲਪੇਟਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਛਹਿਰਾ ਸੂਤ ਕੇ (ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ) ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਕਛਹਿਰਾ ਬਦਲ ਲੈਣਾ। ਜਲ ਦਾ ਕਮੰਡਲ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਣਾ, ਸੰਤ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਭੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ।

ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜ ਗਿਰੀਆਂ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ, ਪੰਜ ਕਾਲੀਆਂ ਮਿਰਚਾ ਤੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਲੂਣ ਪਾ ਕੇ ਅੱਧੀ ਕੌਲੀ ਜਲ ਅਣ-ਪੁਣਿਆ ਬਣਾ ਕੇ ਛਕਦੇ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਗਿਰੀਆਂ, ਪੰਜ ਕਾਲੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਦਾਈ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਇੰਨੇ ਥੋੜੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਸ਼ਰਦਾਈ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘਰੋਂ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਰਦਾਈ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸੋਚਿਆ। ਇਹ ਫੁਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਡੰਡਾ ਕੁੰਡਾ ਏਥੇ ਹੀ ਲੈ ਆ ਤੇ ਸ਼ਰਦਾਈ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਬਣਾਓ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਓਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਗਿਰੀਆਂ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ।

ਸ਼ਰਦਾਈ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਘਰ ਦੀਵਾਨ ਲਗਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਵੀ ਉਸੇ

ਸਰੀਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ, ਜਿਸਨੇ ਭਜਨ ਪੁਛਿਆ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨ ਕਰਵੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਜਨ ਪੁਛ ਲੈਂਦਾ।

ਮਾਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ-ਹੀਣ ਦੇ ਘਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਨੌਂ ਵਜੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਗਿਆਰਾ ਵਜੇ ਤਕ ਲਗਦਾ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਂਦੇ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜੱਥੇ ਨੇ ਨਾ ਆਉਣਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਸੰਤ ਝੰਡੇ ਬਾਡੀ ਤੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਆਦਿਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਨੇ ਵਿਹਾਰ ਕਾਰਨ ਨਾ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਆਖਣਾ, “ਭਾਈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।” ਜੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਗਿਆ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਆਖਦੇ, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਵਾੜਾਂ ਭੰਨਦਾ ਆਇਆ ਹੈਂ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਦੁਚਿਤੀ ਵਿਚ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪਏ ਰਹੇ। ਪਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਖਿੱਚ ਪਈ। ਉਹ ਇਕਦਮ ਮੰਜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਉਠਾ ਕੇ ਸੜਕ ਵਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ, ਸਰੀਰ ਇਕਦਮ ਅਰੋਗ ਤੇ ਹੌਲਾ-ਹੌਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਲਸ ਕਿੱਧਰ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਪੌਣਾ ਮੀਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ ਕੋਟੀਏ ਦੇ ਘਰ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਸੰਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਘਰ ਹੀ ਮੋੜ ਤੋੜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਨਾ ਜਾਵਾਂ। ਭਾਈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਭ ਰੋਗ-ਸੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਜੇ ਬਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੈਠ ਜਾ, ਜੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਚਲਾ ਜਾਹ।”

ਬਸ ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਨੌਂ-ਬਰ-ਨੌਂ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ :

ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ॥
 ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਦੁਰਤੁ ਸਭੁ ਨਸੈ ॥
 ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਮਹਿ ਨਿਰਮਲ ਚੀਤਿ ॥
 ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਹੋਏ ਏਕ ਪਰੀਤਿ ॥
 ਸੰਤ ਮੰਡਲ ਤਹਾ ਕਾ ਨਾਉ ॥
 ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥.....(ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੫) ਪੰਨਾ 1146

ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਐਸਾ ਰੰਗ ਬੱਝਦਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਮੰਦਾ ਫੁਰਨਾ ਨਾ ਫੁਰਦਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ। ਘਰ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਜੋ ਛੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਰਿਖੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਤਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਜਕੜ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਹੈ:-

ਮੁਨਿ ਜੋਗੀ ਸਾਸਤ੍ਰਿਗਿ ਕਹਾਵਤ ਸਭ ਕੀਨੇ ਬਸਿ ਅਪਨਹੀ ॥
 ਤੀਨਿ ਦੇਵ ਅਰੁ ਕ੍ਰੋੜਿ ਤੇਤੀਸਾ ਤਿਨਕੀ ਹੈਰਤਿ ਕਛੁ ਨ ਰਹੀ ॥
 ਬਲਵੰਤਿ ਬਿਆਪਿ ਰਹੀ ਸਭ ਮਹੀ।....(ਗੁਜਰੀ ਮ. ੫ ਪੰਨਾ 498)

ਉਥੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਅਸਥਾਨ ਅਜਿਹਾ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਇਆ ਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ :

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਤੇ ਭਾਗੀ ਹੋਇ ਚੇਰੀ ਚਰਨ ਗਹੀ ॥

ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ-ਬਹੁਤੇ ਰੁਪਯੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਰੁਪਇਆ ਹੀ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਰੁਪਯੇ ਨੂੰ ਤੁੜਵਾਕੇ...

ਅੱਠ ਆਨੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੁੱਪ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਡੇਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ)

ਦੋ ਆਨੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨਾਂਨੂੰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਦੋ ਆਨੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਦੇ ਆਨੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਮਸਤਾਨੇ ਨੂੰ
ਇਕ ਆਨਾ ਮਾਈ ਧੰਨ ਦਈ ਨੂੰ, ਅਤੇ
ਇੱਕ ਆਨਾ ਆਪ ਰਖ ਲੈਂਦੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਪਰਨੇ ਦੀ ਕੰਨੀ ਵਿਚ ਬੰਨ ਕੇ ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੱਟੀ ਜਾਂ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਉਹ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪਰਨਾਂ ਕਿੱਲੀ ਤੇ ਟੰਗ ਛਡਣਾ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਖਣਾ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਇਹ ਪੈਸੇ ਕੋਈ ਏਥੋਂ ਚੋਰੀ ਨ ਕਰ ਲਵੇ”। ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਖਣਾ, “ਭਾਈ, ਜਿਸਦੇ ਪੈਸੇ ਹਨ, ਆਪੇ ਰਾਖੀ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।” ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਜਿਤਨੇ ਪੈਸੇ ਪਰਨੇ ਵਿਚ ਹੋਣੇ, ਸਾਰੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦੇਣੇ। ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹੱਥੀਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜ ਦੇਣੇ। ਲੰਗਰ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਕਰਨਾ, “ਇਹ ਪੈਸੇ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਹਨ।”

ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵਡੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਪੌੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੇ। ਕਿਸੇ ਘਰ ਜੇ ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਆਖਦੇ, “ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਚਲੋ।” ਪਰ ਝੱਟ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਪਲ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ, “ਹੱਛਾ ਭਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।” ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਦੇ ਪਉੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣਾ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਜਦ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੀ, ਸੰਤ ਜੀ ਇਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਆਉਣਾ, ਬੀਬੀ ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸ ਮੰਜੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ, ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਉੱਠ ਖਲੋਣਾ ਅਤੇ ਮੰਜੀ ਦੀਆਂ ਹੀਆਂ ਫੜਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦੁਆਲੇ ਤੁਰਨਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿੱਠੀਆਂ, ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ, “ਤੇਰਾ ਨਾ ਪਿਆਰੋ ਕਿਸ ਰਖਿਆ ਹੈ?” ਮੁਹਾਵਰਾ ਪੜ੍ਹਨਾ “ਪੀਹ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਕਾ ਨਾ ਜਾਣਾ ਦੇ ਨਾ ਜਾਣਾ ਬੁਹਾਰੀਆਂ, ਕੀਕਰ ਲਗਾਂ ਮੈਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀਆਂ?”

ਮਤਲਬ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਿਆਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੀ ਬਚਨ ਕਰਨੇ। ਫਿਰ ਬਚਨ ਕਰਨਾ, “ਪਿਆਰੋ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਖਾਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ? ਅੱਖਾਂ ਕਿਸਨੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਸੋਹਣੇ-ਸੋਹਣੇ ਪੈਰ ਕਿਸਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ?” ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਾ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਪਿਆਰੋ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਣਾ, “ਤੂੰ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਏਂਗੀ?” ਫਿਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਨੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਸਮਾਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕਰਨਾ :

ਤਣਦੀ ਰਹੀ ਮੈਂ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਗਜ ਕਪੜਾ ਨ ਲੀਤਾ।

ਵਿਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਮੈਂ ਫਿਰ-ਫਿਰ ਥਕੀ ਸੌਦਾ ਇਕ ਨ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਡੀ ਪਿਆਰੋ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਸਗੋਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਹਕੀਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਲਾਜ ਵਲੋਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਇਸਨੇ ਹੁਣ ਬਚਣਾਂ ਤੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਜਨ ਪੁਛਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ

ਇਸਦਾ ਪਰਲੋਕ ਸੁਧਰ ਜਾਵੇ ? ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸੁਝਾਓ ਪਸੰਦ ਆਇਆ। ਬੱਚੀ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਦੁਧ ਦਾ ਗੜਵਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬਦਾਮ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਨਹਿਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੁਪ (ਸੇਖਵਾਂ ਵਾਲੇ) ਅੱਧੀ ਪੈਲੀ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਚਲੋ ਇਹਨਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਚਲੀਏ। ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨੇਤਰ ਉਤਾਹ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ?” ਸੂਬਾ ਜੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਜੀ, ਬੱਚੀ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।”

ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਕੁਝ ਦੁਧ ਛੱਕ ਲਵੋ।” ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਦੁਧ ਛਕ ਲਿਆ। ਦੁਧ ਛਕਾ ਕੇ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆਪ ਮਾਤਾ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਘਿਉ ਵਾਲੀ ਦੇ ਘਰ ਘਰਜਾਖ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਬੱਚੀ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਭਜਨ ਦਸ ਦੇਵੋ। ਤਾਂ ਜੁ ਇਸਦਾ ਪਰਲੋਕ ਸੁਧਰ ਜਾਵੇ ?”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉੱਚੀ ਬਾਂਹ ਕਰਕੇ ‘ਹਾਏ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬੜੀ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਬੱਚੀ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਭਜਨ ਦੇ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਜਾਓ ਭਾਈ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਇਸਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਵੋ, ਅਸੀਂ ਇਸਦੀ ਤਰੀਕ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।”

ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੁਧ ਤੇ ਬਦਾਮ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਵਾਯਾ ਕੁ ਦੁਧ ਛਕ ਲਵੋ।” ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮਾਈ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਬੇਬੇ, ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਭਾਂਡੇ ਲੈ ਆ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਦੁਧ ਪਾ ਦੇ” ਮਾਈ ਨੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ, ਸਵਾਯਾ ਕੁ ਦੁਧ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਭੀ ਛਕਿਆ।

ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਬੱਚੀ ਪਿਆਰੇ ਇਕਦਮ ਪਚਾਕੇ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਇਸਦਾ ਸਾਰਾ ਰੋਗ ਹੀ ਕਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖਕੇ ਬੱਚੀ ਦੇ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾ

ਹੀ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ “ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਛੋਟ” ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਸਤਿ ਹੈ।

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਆਇਆ ਤੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤਕ ਪਿਆਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਈ, ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਬੀਮਾਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੀ ਉਮਰ ੭੦ ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਆਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਬਣਾਂਦੀ ਤੇ ਛਕਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਹੀ ਤਰੀਕ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਸਗੋਂ ਕਈ ਹੋਰ ਸਰੀਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਆ।

2. ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਕੋਟੀਏ ਦੇ ਘਰ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਕੁਝ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਅਜ ਡਾ. ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਉਸ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਗਈ ਸੀ।” ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ, “ਜਾ ਓਏ ਨਿਕਾਰਿਆ, ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਵੀ ਨਾ।” ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਰਹੇ, ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਮਰਿਆ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਮਾਈ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਬੜੇ ਦਰਦ ਭਰੇ ਵੈਣ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਸਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਟਾਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।”

ਇਹ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਿਰਫ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਬੀਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੇ ‘ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੁਆ ਕਰੋ’ ਆਪ ਜੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਫੂਕ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਰੋਗ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਦੁਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੈ ਭੈ ਭਰਮ

(ਗਉੜੀ ਮ. ੫, ਪੰਨਾ 298)

ਇਕ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇ ਆਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਕਿਹਾ, “ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਚਲ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਲੀਏ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰੀਏ”। ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜਲ ਦਾ ਗੜਵਾ ਤੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗੂਰ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਗਏ। ਸ਼ੇਰ ਕੋਟੀਏ ਦੇ ਘਰ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਬੇ, ਤੂੰ ਅਜ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈ ਹੈਂ?”

ਬੇਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਪੁਤਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਜੀ।”

ਸੰਤ ਜੀ ਇਕਦਮ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਦੋ ਮਿੰਟ ਚੁਪ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਬਾਂਹ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ‘ਹਾਏ’ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ।”

ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਬੇਬੇ, ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਹ, ਬਹਿਣਾ ਹੈ ਤੇ ਬਹਿ, ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਲੈ ਆਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਕਾਕੇ ਦੀ ਦਵਾਈ ਹੈ।”

ਇੱਧਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਉੱਧਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕਦਮ ਆਪਣਾ ਲੇਫ਼ ਲਾਹ ਕੇ ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ “ਹਟ ਜਾਓ ਪਰੇ, ਔਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆ ਗਏ, ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੀ ਆ ਗਏ, ਮੇਰਾ ਸਭ ਦੁਖ ਦਲਿਦ੍ਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ”।

ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਸਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਲੈ” ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੱਜਾ

ਅੰਗੂਠਾ ਵੀ ਧੋ ਕੇ ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਲੈ ਸੂਬਾ ਜੀ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਚਰਨਾਮ੍ਰਿਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਕੁਲ ਸਵਸਥ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਦੂਖ ਰੋਗ ਬਿਨਸੈ ਭੈ ਭਰਮ” ॥

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੰਨ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਬਣੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਕਢਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਖਦੇ।

2. ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ ‘ਲਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਅਗੋਂ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਓ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਰਾਜ, ਉਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਤ ਬੀਮਾਰ ਹਨ, ਆਪ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜੀ।”

ਸੰਤ ਕੁਝ ਚਿਰ ਚੁਪ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਬੇਬੇ ਅਸੀਂ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਅੱਗੇ ਪਾ ਚਲੇ ਹਾਂ”

ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਬੀਬੀ ਪਿਆਰ ਕੌਰ ਦੇ ਸਹੁਰਾ ਜੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, “ਬਿੱਲੀ ਜਿੰਨਾ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਲੁੰਗੜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਚੁਕਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਕੜਕਾ ਸੁਟਦੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ‘ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਏ ਜਾਏ ਨਿਸੰਗ।’ ਪਰ ਗੁਰਮੁਖ ਉਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।”

3. ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਘੜੀ-ਘੜੀ ਖੰਘ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੀ। ਕੋਲ ਹੀ ਇੱਕ ਹਕੀਮ, ਜੋ ਪਸ਼ੌਰ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ, ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਖੰਘ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਵਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜ ਜਾਵੇ।”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਨਹੀਂ ਭਾਈ ਮੈਨੂੰ ਗੋਲੀ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ?”

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਖੰਘ ਆਈ, ਹਕੀਮ ਫਿਰ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਮੈਂ ਖੰਘ ਦੀ ਦਵਾਈ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਖੰਘ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹੋ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਹਕੀਮ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਦਵਾਈ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਦ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰੀ ਖੰਘ ਵਧੇਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਹਕੀਮ ਨੇ ਦਵਾਈ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਗੋਲੀ ਖਾ ਹੀ ਲਈ। ਗੋਲੀ ਖਾਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਖੰਘ ਅਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਗੋਲੀ ਨੇ ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਹਕੀਮ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ- “ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਮੇਰੀ ਦਵਾਈ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਲਿਆ ਭਾਈ ਹਕੀਮ, ਇਕ ਗੋਲੀ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦੇ ਦੇ।” ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹਕੀਮ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਇਆ।

ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਖੰਘ ਲਾਈ ਹੈ ਉਹ ਹਟਾ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ। ਭਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ਾ, ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੋ ਹਰਤਾ ਹੈ।”

4. ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਂਕਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਖ਼ਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਰੂਹਾਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਏ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਪਣਾ ਰੋਗ ਬਾਰੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕਰ, ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ।” ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਅਠਵੇਂ ਦਿਨ ਇਕੱਤਰ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਉਸ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਘਰ ਸਨ।

ਸੰਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਰੁਪਏ ਪਏ ਹੋਏ ਵੇਖ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਮਸਤਾਨਿਆਂ, ਇਹ ਮਾਇਆ ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ।”

ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਸੁਖਣਾ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ “ਮਸਤਾਨਿਆਂ, ਤੂੰ ਇਹ ਮਾਇਆ ਲੈ ਜਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਲੈ ਕੇ ਛੁੱਕਾ।”

ਉਹ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਸੁਖਣਾ ਦੇ ਪੈਸੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਖਣੇ।’ ਸੰਤਾਂ ਕਹਿਆ, “ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੈਸੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦੇ।’ ਅਤੇ ਇਕੱਤਰ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਰੁਪੱਯਾ ਆਪ ਚੁਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਇਸਨੂੰ ਤੁੜਵਾ ਲਿਆ।”

ਫਲਾਂ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਜਿਵੇਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿਕਾਂ ਵਿਚ ਤਕਸੀਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਿਵੇਂ ਵੰਡ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਨਾ ਆਪ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਨੇ ਦੇ ਪਲੇ ਬੰਨ ਲਿਆ।

ਅਨਿਕ ਬਿਘਨ ਤੇ ਸਾਧੂ ਰਾਖੈ

(ਗਉੜੀ ਮ.੫, ਪੰਨਾ 283/8)

ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਚੁੱਪ' ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਿਨ ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮੇਲਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਅਵਸਰ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਦੇ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਵਾਰੀ ਵੀ ਦੁਸ਼ਹਿਰੇ ਨੂੰ ਖਿਆਲੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਸਾਂ ਦੀ ਵਾਰ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦੁਵਾਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਘਰੋਂ ਆ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਘਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗ ਲਗ ਗਈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਅੱਗ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਵਾਲੇ ਪੀਪਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਕਈ ਪੀਪੇ ਅੱਗ ਦੀ ਗੈਸ ਨਾਲ ਫਟਕੇ ਬੰਬਾਂ ਵਾਂਗ ਉਤਾਰ ਉੱਡਕੇ ਭਬਾਕੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਪਟਾਖੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਘਰ ਵਿਚ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਗ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਬਹੁਤੇ ਗੁਆਂਢੀ ਇਕਦਮ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੌੜਕੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਮਾਨ ਕੱਢਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁਟਣ ਲੱਗੇ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ (ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ) ਭੇਜਿਆ, “ਜਲਦੀ ਘਰ ਆਵੋ ਗੁਆਂਢ ਅੱਗ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਲ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਤਕ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਲੜਕੇ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣਕੇ ਝਟਪਟ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਆ ਕੀਤੀ, “ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਲੇ ਘਰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ

ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹੋਵੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।

ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣਕੇ ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਛੇਤੀ ਜਾਹ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇ ਦੇ।”

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਵਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਰਹਿਆ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੰਮ ਘਲਿਆ ਸੀ, ਓਧਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਘੂਰ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, “ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘਾ, ਤੂੰ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ? ਅਜੇ ਤਕ ਏਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘਾਂ ਉੱਠਕੇ ਸੂਬਾਜੀ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਓਧਰ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਕੇ ਇਕ ਲੰਬਾ ਜਿਹਾ ਬਾਂਸ ਲੈ ਕੇ ਬਨੇਰੇ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਨੇਰਾ ਤੋੜਨ ਨਾਲ ਅੱਗ ਸੂਬਾਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਵਧਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅੱਗ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਬਦਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਵਧਣੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈ।

ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਗ ਲਗੀ ਸੀ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰੂੰ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਇੰਜਣਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੂੰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਅਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਦੇ ਪੀਪੇ ਵੀ ਪਏ ਸਨ। ਇਹ ਪੀਪੇ ਤੇਲ ਵਾਲੇ ਜੋ ਸਨ ਇਹ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਫਟ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਂਬੜ ਮਚਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਦੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਸੀ।

ਨਾਲ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਰਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਡੀਜ਼ਲ ਇੰਜਣ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਸੀ ਨਾਲੇ ਤੇਲ ਤੇ ਲਕੜੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਜੇ ਅੱਗ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅੱਗ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਬਚ ਗਿਆ। ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵਿਚਿਤਰ ਘਟਨਾ ਸੀ।

ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰ ਭਾਵੈ ਘਰਿ ਮੁੰਡਾਇ

(ਕਬੀਰ ਜੀ ਪੰਨਾ 1365)

ਜਿਥੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੇ ਪਖੰਡੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਝੂਮਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਿਰਮਲ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸਮ-ਦਰਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਅਹੰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੇ ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਈ ਸਾਧੂ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਐਸਾ ਸਾਂਗ ਰਚਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਨਜਾਨ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੇਖੀ ਤੇ ਦੰਭੀ ਸਾਧ ਆਖਣ।

ਸੰਤਾਂ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਸੰਗਤ ਦੀ ਆਮਦੋ ਰਫਤ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਭੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨਾ ਨ ਮਿਲਦਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭੀੜ ਭੜੱਕਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਇਸ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਰੌਲੇ ਨੂੰ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਸਮਝਕੇ ਅਥਵਾ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਜਾਣਕੇ ਫਾਲਤੂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ (ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ) ਸੰਤ ਚਲੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਹੋਰਾਂ ਬੜਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਬੈਠਕੇ ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਕੇਸਰ ਸਿੰਘਾ, ਮੇਰੀ ਗਲ ਮੰਨੇਂਗਾ?” ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸੇਵਕ ਹੈ?” ਸੰਤਾਂ ਕਹਿਆ, “ਅੰਦਰੋਂ ਕੈਂਚੀ ਲਿਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੇਸ ਕੱਟ ਦੇਹ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਜਿਥੇ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੋਭੋਪੰਜ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਉੱਥੇ ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਤੇਜ ਕੌਰ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, “ਹਾਏ ਸੰਤ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਇਹ ਕੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹੋ?”

ਸੰਤ ਜੀ ਇਕਦਮ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਬਾਹਰ ਗਲੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਖਲੋ ਗਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਬੇਬੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਘਰ ਨਹੀਂ?”

ਗਲੀ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਫੇਰ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਕੇਸਰ ਸਿੰਘਾ, ਲਿਆ ਕੈਂਚੀ ਅਤੇ ਕੱਟ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕੇਸ?”

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੈਂਚੀ ਲਿਆ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਜੀ ਦਾੜੀ ਬਾਬਤ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ।”

ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਨਾ ਭਾਈ, ਦਾੜੀ ਨਹੀਂ ਕਤਰਨੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੈ।” ਇਹ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਉਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਲੋਕ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ। ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਇਕਦਮ ਮੱਧਮ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਥੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਪੰਜ ਸਤ ਸੌ ਸਰੀਰ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਕੇਵਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ੫-੭ ਸਰੀਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਜਿਆਂ ਵਾਲਾ, ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਮਾਈ ਧੰਨ ਦੇਈ ਤੇ ਮਾਈ ਰਖੀ ਜੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਆਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਜਣ ਸੰਤ ਜੀ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਭੀ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪਣੇ ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਨ ਹਟੇ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਹਿਜੇ ਫਿਰ ਸੰਗਤ ਵਧਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕੌਤਕ ਬਾਰੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲ ਗਈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਪਸ਼ੋਰੀਆ ਸਿੱਖ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲਿਆ, ਤੇ ਉਹ ਲੱਗਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿਆ, “ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ, ਤੈਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸੰਤ ਮੌਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜ ਭੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ, ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਵਧ ਜਾਵੇ? ਸਗੋਂ ਤੂੰ ਭੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ, ਚੱਲ ਕੇ ਉਥੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਉਹ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਆਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕੇਸ ਕਟਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਚਲਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਜੁਆਬ-ਤਲਬੀ ਕਰਾਂਗਾ।”

ਉਸ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਮਾਤਾ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਘਰਜਾਖ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਉਸ ਪਸ਼ੋਰੀਏ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰਜਾਖ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਜਗਾ ਮਿਲੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਪਸ਼ੋਰੀਆ ਵੀ ਦੂਰੋਂ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਭੋਗ ਉਪਰੰਤ ਪਸ਼ੋਰੀਆ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ

ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਆਗੂ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਕੇਸ ਕਟਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਈਨ ਹੇਠਾਂ ਆ ਕੇ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਲੁਹਾਏ, ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ, ਅਸਾਂ ਲੁਹਾ ਦਿੱਤੇ।” ਨਾਲੇ ਤੂੰ ਕਦੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਕਬੀਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਤੁੱਕਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ :-

ਕਬੀਰ ਪ੍ਰੀਤ ਇਕ ਸਿਉ ਕੀਏ ਆਨ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਇ।

ਭਾਵੈ ਲਾਂਬੇ ਕੇਸ ਕਰੁ ਭਾਵੈ ਘਰਰਿ ਮੁੰਡਾਇ॥ (ਪੰਨਾ 1365)

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੁਣਾਈਆਂ ਕਿ ਪਸ਼ੋਰੀਆ ਸਿੱਖ ਨਿਰੁਤ੍ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਜੁਅਰਤ ਹੀ ਨਾ ਪਈ।

ਉਤਮ ਸਲੋਕ ਸਾਧ ਕੇ ਬਚਨ । ਅਮੁਲੀਕ ਲਾਲ ਏਹਿ ਰਤਨ :-

ਇਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਸੇਠ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਉਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਆਵਾਂ। ਘਰੋਂ ਟੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਅੱਧਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਮੱਖਣ ਤੇ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਛਕ ਲਿਆ।

ਸੰਤਾ ਨੇ ਸੇਠ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਆ, “ਭਾਈ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਪੁੱਛੋ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੰਤ ਜੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਬੈਠਾ ਹਾਂ।”

ਸੰਤ ਇਕਦਮ ਬੋਲ ਉੱਠੇ, “ਐਨਾ ਝੂਠ ?” ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੂਬਾ ਜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੱਖਣ ਤੇ ਲੱਸੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਬਹੁ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਦਸਾਂ ?” ਬਚਨ ਮੰਨਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਬੈਠ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਸਮਝਾਇਆ, “ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਤੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕ ਖੜੋਤਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਵਕਤ ਤੂੰ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਰਖਣੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠ ਦਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹੇ ਝੂਠ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?”

2. ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਕੋਲ ਹੀ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਕੰਮ ਥੋੜਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਭਜਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰੋ। ਇਹ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਥੋੜੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਬਰਕਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਵੇਗੀ।”

ਇਤਨਾ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿਆ, “ਜਾਓ ਕੰਮ ਕਰੋ।”

ਸੋ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਥੋੜੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਬਰਕਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੁਣ ਤਕ ਫਲੀਫੂਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

3. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਭਾਈ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਕਦੇ ਖਸਮ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੁਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਨਹੀਂ?”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਹਿਆ “ਸੰਤ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਦਸੋ।”

ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਜੇਕਰ ਭਜਨ (ਸਿਮਰਨ) ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਵੀਏ ਤਾਂ ਖਸਮ ਨਾਲ ਸੌਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।’

4. ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ। ਰੋਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਦਿੱਤਾ। ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਹੱਸੀ ਜਾਣ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਚੁਪ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਜ ਕੀ ਗਲ ਹੈ?”

ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਅਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕੌਤਕ ਦਿਖਾਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਇੱਕ ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਆਣਕੇ ਸਾਡੀ ਚਾਦਰ ਤੇ ਮੂਤਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ, ਜੇ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਚਾਦਰ ਪਾ ਆਵਾਂ?”

ਸੰਤਾਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਨਾ ਭਾਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ?”

ਇਸ ਬਚਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲਿਆਂਦੀ ਤੇ ਚੌਂਕੀ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਫਿਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਰਾਤੀ ਚਾਦਰੇ ਉੱਤੇ ਥੁੱਕਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਕਣੇ ਪਾ ਦੇਵੋ।” ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਰਮੰਡਲ ਜਲ ਦਾ ਭਰਕੇ ਮੰਜੇ ਦੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ

ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਕੁੱਤਾ ਆਇਆ ਅਤੇ ਚਾਦਰ ਉੱਤੇ ਮੂਤਰ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਹੱਸੇ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਇਤਨੇ ਕੁ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਧੋ ਕੇ ਸੁਕਣੇ ਪਾ ਦੇਵੋ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜੀ ਚਾਦਰ ਧੋ ਕੇ ਸੁਕਣੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਕਈ ਕੁੱਤੇ ਪਾਸੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਚਾਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਆਇਆ।

5. ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਿਸ ਘਰ ਦੀਵਾਨ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੌਂ ਗਏ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਿਰਾਜਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਪੋਹ-ਮਾਘ ਦੀ ਰਾਤ ਸੀ ਤੇ ਖੂਬ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਠੰਡ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਰਾਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਨ ਆਖਿਆ ਤੇ ਜਿਥੇ ਦੀਵਾਨ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨੀਂਦ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ।”

6. ਸੰਤ ਜੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੌਜ ਵਿਚ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਵੀ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ।

ਅਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਬਚਨ ਕਰਦੇ, “ਗਊ, ਮੱਝ ਨੇ ਜਦੋਂ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਟੇ ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਕਟੇ ਵੱਛੇ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ”, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੁਪ ਚੁਪੀਤਾ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣਾ ਪਰਨਾ ਲਾਹ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਜੋ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀਆਂ

ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਮੱਥਾ ਟਿਕਾਉਣ ਦੀ ਰਜਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰਖਿਆ ਵੇਖਕੇ ਮੱਥਾ ਨ ਟੇਕਦਾ। ਸਗੋਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ।

7. ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਲਾਹੌਰੋਂ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਪੈਦਲ ਹੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸੇਵਾਦਾਰ (ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ) ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਪਉੜੀਆਂ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਰਾਹ ਵਾਂਗ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਦ ਪਿਛਾਂਹ ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸੇਵਕ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ ਹੀ ਖੜੋਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਲੋਤਿਆਂ ਵੇਖਕੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਓਏ ਨਕਾਰਓ, ਤੁਸਾਂ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਕੀਤੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮਗਰੇ ਹੀ ਲੰਘ ਆਉਣਾ ਸੀ।’

8. ਇਕ ਦਿਨ ਮਸਤਾਨਾ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇਹ”। ਅੱਗੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ ਇਹ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ?” ਮਸਤਾਨੇ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਫੜ ਲਿਆ। ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਮੰਜੀ ਦੀ ਦੌਣ ਵਿਚ ਦਬਾਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਦੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਜਾ ਓਏ ਖੂਨੀਆ।”

ਦੂਸਰੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਾਕ ਕੰਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ, ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਭੂਪਾਲ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਸ਼ਰਦਾਈ ਘੋਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਰਦਾਈ ਕੋਲੋਂ ਪਰੇ ਹਟ ਜਾਹ।” ਉਹ ਸ਼ਰਦਾਈ ਕੋਲੋਂ ਪਰੇ ਨਾ ਹੱਟਿਆ ਤਾਂ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰ ਵਿਚ ਡੰਡਾ ਕੱਢ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਡੰਡਾ ਐਨੀ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਵੱਜਾ ਕਿ ਉਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ :

“ਗਿਰਿ ਬਸੁਧਾ ਜਲ ਪਵਨ ਜਾਇਗੋ
ਇਕਿ ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ ॥ ਪੰਨਾ 1204

ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਲਿਖਕੇ ਭੇਜੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹ ਸੱਚ ਬੋਲੇਗਾ ਤਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹਰ ਵਾਰੀ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ। ਪਰ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਭੁਲਾ ਛਡਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਮੁਕਰ ਗਿਆ। ਨਤੀਜਾ ਉਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਿਲਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਗਈ।

9. ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ, ਜਿਹੜੀ ਗੋਦਲਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਸੜਕ ਤੇ ਸੀ, ਸੰਤ ਆਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, “ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ, ਵੰਡਕੇ ਛਕਿਆ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਅਸੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।” ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣਿਆ, ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਬੋਲ ਉੱਠੇ, “ਓਏ ਆਲਿਆ, ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਵਾਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈਂ? ਤੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਜਿਹੜਾ ਤੂੰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਤੇ ਖੁਦ ਅਮਲ ਕੀਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ?”

ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਨੋਖਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਤੀਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਲਗਾ। ਆਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਰਨਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਡੇਰਾ ਬਣਾਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਤੇ ਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

10. ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਲ੍ਹੀ

ਜਗ੍ਹਾ ਬੇਰੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਆਪ ਜੀ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਡਾਕਟਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਾ ਅਤੇ ਫਟਾਫਟ ਕੈਮਰਾ ਲੈ ਕੇ ਲੱਗਾ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਕੈਮਰੇ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਡਾਕਟਰ, ਸਾਡੀ ਫੋਟੋ ਨਾ ਲਾਹ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ?”

ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਨਾ ਹਟਿਆ, ਜਦੋਂ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਨੈਗੇਟਿਵ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਸੀ, ਬੜੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਨਾਲ ਫਿਰ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਸੰਤਾਂ ਆਖਿਆ, “ਭਈ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫੋਟੋ ਨਾ ਲਾਹ, ਹੁਣ ਵੀ ਬਚਨ ਮੰਨ, ਸਾਡੀ ਫੋਟੋ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ।” ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂਹ ਨਾਂਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਬਟਨ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਜਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਦ ਫੋਟੋ ਨਾ ਆਈ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਢਹਿਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗਾ ਤੇ ਗਲਤੀ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ।

11. ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ. ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਵਸੀਕਾ ਨਵੀਸ ਸਨ, ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਸ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਸ.ਡੀ.ਓ. (ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਿਸਾਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ) ਸੰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਬੜੀ ਭਾਵਨਾ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਪੁੱਛਣ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਫੋਟੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਣਾਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖਿਆ ਕਰਾਂ? ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚ ਲਵਾਂ?” ਸੰਤਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਸ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, ਕਰ ਲੈ।”

ਅਰਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਖਿੱਚ ਲਈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਆਈ। ਨੈਗੇਟਿਵ ਲੈ ਕੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 50 ਕਾਪੀਆਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ। ਇਹ ਫੋਟੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਬਸੰਤ ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ।

12. ਇਕ ਦਿਨ ਖਿਆਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀਵਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੀਂਹ ਵੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਦੀਵਾਨ ਵਾਲੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਜ਼ਰਾ ਮੀਂਹ ਠਹਿਰ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਫਿਰ ਚਲਾਂਗੇ।” ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮੀਂਹ ਦੀ ਰਤਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਵਰਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਰੀਦ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲਗਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ :-

“ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ ਅਲਹੁ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ ॥

ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨ ਸਜਣਾ ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ ॥ (ਫਰੀਜ ਜੀ/1378)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਆਏ।

ਸੰਤ ਜੀ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ :-

“ਮਨਿ ਸੰਤੋਖ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥” ਗਉੜੀ ਮ.੫, ਪੰਨਾ, 299

ਆਪ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਵੇਖਕੇ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ, “ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਹੈ।” ਏਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹਰ ਮਨੁੱਖ, ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ।

“ਹਸਤ ਕੀਟ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ ॥”

13. ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆੜ੍ਹਤੀ ਮੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੀ। ਦੀਵਾਨ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਤੇ ਇੱਕ ਘੋੜਾ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਕੜਾਹੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ

ਸੀ, ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਘੋੜਾ ਕੜਾਹੇ ਸਮੇਤ ਦੌੜ ਪਿਆ, ਦੌੜਦਿਆਂ ਵੇਖ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠਕੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਖਿਲਰ ਗਈ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਰਸ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਨ ਤੇ ਅਡੋਲ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਘੋੜਾ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਭੀ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਸ਼ੂ ਬ੍ਰਿਤੀ ਭੀ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

14. ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਧਨੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਲੰਗਰ ਸੀ। ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਭੀ ਥਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਰਤਾਇਆ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਸੁਆਦ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਵਰਤਾਵਿਆ ਨੇ ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਵੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਹੀ ਲਿਆਂਦਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘਟ ਛਕਿਆ ਸੀ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਰਤਦਾ ਵੇਖਕੇ ਸੰਤ ਪੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਬੈਠੇ। ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਅਜ ਅਸੀਂ ਭੁਖੇ ਹੀ ਤੁਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਘੜੀ ਮੁੜੀ ਕੜਾਹ ਪੂਰੀ ਹੀ ਪੁਛਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕੜਾਹ ਖਾਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਪਕਾਉਂਦੀ ਹਾਂ।” ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਲੋੜ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅੱਧਾ ਪਸ਼ਾਦਾ ਛਕਾਂਗੇ।”

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਘਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਜੈਸੇ ਬਿਰਤੀ ਸੇਵਕ ਦਾ ਰੁੱਖਾ ਮਿੱਸਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ।

15. ਸੰਤ ਜੀ ਇਕ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸਨ, ਇੱਕ ਕਰਮੰਡਲ ਸਵਾ ਗਜ ਪਰਨਾ, ਇੱਕ ਚਾਦਰ ਦੇ ਕਛਹਿਰੇ ਤੇ ਪਉਇਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਪਾਸ ਨਾ ਰਖਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਲਿਆਕੇ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਤਾਂ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਹਿਲੇ ਬਸਤ੍ਰ ਨਾਲ ਨਾਪ ਕੇ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਸਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪਾੜਕੇ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਲੀ ਟਾਲੀ ਦੀ ਵਧੀਆ ਪਉਇਆਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਬਣਾਈ ਤੇ ਲਿਆਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਵੀਂ ਜੋੜੀ

ਨਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਜੋੜੀ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਫਰਕ ਨਿਕਲਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਜੋੜੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਚੁਪਕੇ ਜਿਹੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਉਇਆਂ ਨੂੰ ਨਾਪ ਲਿਆ ਤੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਉਏ ਬਣਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਲੈ ਆਏ।

ਸੰਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਵਾਲੇ ਪਉਇਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਜੋੜੀ ਨਾਲ ਨਾਪ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਜੋੜੀ ਬਾਬਤ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਜੇਕਰ ਪਉਏ ਪਾਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਇਆ ਕਰਾਂਗਾ।” ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਹ ਪਉਏ ਪੈਰ ਧੋਕੇ ਪਾ ਲੈਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਸੂਬਾ ਜੀ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਉਹਨਾਂ ਪਉਇਆਂ ਨੂੰ ਧੋਕੇ ਉਸਦਾ ਜਲ ਬੀਮਾਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਪਉਏ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਸਨ ਜੋ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਉਪਰੋਕਤ ਦਸੇ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਸੰਤ ਜੀ ਸਾਰਾ ਕੁਝਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ੧੦-੧੫ ਦਿਨ ਲਈ ਕੁਝਤਾ ਪਹਿਨ ਲੈਂਦੇ।

16. “ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ॥” ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੰਤ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਇਕਦਮ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਬਾਬਤ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ “ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਉੱਠਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਅਰਦਾਸੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।” ਜਿਥੇ ਅੰਤਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਕੇ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇਹ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣਗੇ। ਸਗੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਉਸਦਾ ਸੌ ਵਾਰੀ ਫਿਟੇ ਮੂੰਹ ?

17. ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਂਦੇ, ਜੋ ਭਜਨ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਵੀ ਪਛਤਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਨਾ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਵੀ ਪਛਤਾਵੇਗਾ ?

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਜੋ ਭਜਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਪਛਤਾਵੇਗਾ?”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਪਛਤਾਏਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਜਨ ਬੋੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ।”

18. ਇੱਕ ਦਿਨ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ?” ਸੰਤਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਸਿੱਖ ਅੱਗੇ ਸੱਚ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਚੁੱਪ, ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਝੋਲਾ ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।” ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਐਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁੰਗਧਤਾ ਆ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਮਾਨੋ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਸਾਰੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫੈਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਵੇ ਜਾਇ ਨਿਸੰਗ

ਸੰਤ 1982 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਾ ਹੋਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚਾਉ ਸੀ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਹੋਲਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਲੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ। ਸੰਤ ਜੀ ਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਰੇਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਮ ਤਲਾਈ (ਜਿਥੇ ਹੋਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਾਮ ਸੀ) ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

ਸੰਤ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਦੇ। ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਲੇ ਲਈ ਹੋਰ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਵੀ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਬਾਕੀ ਅਰਜ਼ਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਭਾਈ ਹੁਣ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਸੰਤ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ।” ਆਖਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਹੋਲੇ ਦੀ ਅਰਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ।

ਹੋਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਹੋਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਹੋਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਜਾਣਗੇ।

ਹੋਲੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਚੋਲਾ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਚਿਤ ਕਰੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਜਿਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖ (ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਸੀ, ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਸੀ। ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਛਕਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਜੰਗਲ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਆਣ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਜਾ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਦਿਨ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ (ਸੇਵਕ) ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਧਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਘਰ ਬੈਠੀ ਆਖ ਰਹੀ ਸੀ, “ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਸੰਤ ਜੀ ਵਾਪਿਸ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇ?” ਕੁਝ ਚਿਰ ਉਡੀਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ (ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ) ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਪਹੁੰਚੀ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਇਕਦਮ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਝਟ-ਪਟ ਅਨਾਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ। ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਅਰਸ਼ੀ ਫਰਿਸ਼ਤਾ’ ਵੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਆ ਗਏ, ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੋਲਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਵੀ ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰੋ?”

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਹੁਕਮ ਮੋੜਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੀਸਰੀ ਵਾਰੀ ਆਇਆ ਹੁਕਮ ਮੋੜਨਾ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸੰਭਵ ਹੈ? ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ, ਕਿ ਹੋਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਲ ਮੁਕੇ ਤੇ ਨਾ ਅੰਨ। ਹੋਲਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੋਵੇ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ ਤੇ ਹੋਲਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸਾਂ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।”

ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਿਰਤਾ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵਰਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਜੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਅਜਿਹੇ ਅਰਦਾਸੇ ਤੇ ਵਰਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕਰ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਛਾ ਗਿਆ।

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ “ਮਰਦ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਬਿਰਖ ਦੀ ਛਾਇਆ” ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਉਪਰੰਤ ਭਾਵੇਂ ਸਥਾਨਿਕ ਸੰਗਤ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਵੀ ਲਗਦੇ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਵਰਗਾ ਰਸ ਫਿਰ ਨਾ ਬਣਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਹਾਰਾ ਰੂਪ, ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਮਹਾਤਮਾ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਮਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੇ ਬਚਨ ਛੱਡਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜਯੋਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ।

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਜਸ ਜੀਵਨ ਭਾਗ-2 ਦੇ ਪੰਨਾ 135 ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ “ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ 27 ਭਾਦਰੋਂ 1982 ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਸਹਿਜੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਪਹਾੜ ਵਲ ਦੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਏ। ਸਵੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਚੁਫੇਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਨਗਰ ਆਏ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਫੁਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪਹਿਨਾਂ ਕੇ ਅਤੇ ਉਪਰੋਂ ਵੀ ਫੁਲ ਬਰਸਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਘਿਓ ਤੇ ਹਵਨ ਸਮਗਰੀ ਬਹੁਤ ਉਪਰ ਪਾ। ਤੇ ਸਤਾਰੂਵੇਂ ਤਕ ਕਈ ਪਾਠ ਸੰਤ ਜੀ ਨਮਿਤ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਰ ਲਏ।”

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਮਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਸਮਾਂ 17ਵੇਂ ਦਿਨ ਤੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਦੇ ਉਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਉੱਘੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਲਮ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਕਰਵਰਤੀ, ਸੰਤ ਮੰਗਲ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਰਸ਼ੀ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਨੇ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਨ ਕੀਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵੀ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮੋਢੇ ਤੋਂ ਫੜ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਲਿਯੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਕਦੀ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੰਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਠ ਉਠ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤ ਭਜਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਾਗ ਕੇ ਭਜਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਬਚਨ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਜੋ ਵੀ ਬਚਨ ਕਰਨੇ ਹੋਣ ਕਰ ਲਵੋ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ।

ਭਾਗ - 2

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਜਗਮਗਤ ਤੇਜ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ

ਅਟਲ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਨੂੰ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਹੰਸੂ-ਹੰਸੂ ਕਰਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਮਧੁਰ ਬਚਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਚੁੰਬਕਮਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਿਰਫ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੈਰ ਨਾਧਾਰੀ ਵੀ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ, ਠੀਕ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਤਪਦੇ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਤੇ ਪੇੜ ਦੀ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰਿਆ ਹੈ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ, ਪੁਨੀਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਥ ਹੈ। ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 10ਵੀਂ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਧੁਰ ਬੈਨਾਂ ਤੇ ਕੰਵਲ-ਨੈਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਨੀਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਰੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਚੁਪ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸਾਸ੍ਵਾਦਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸਭ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਮਸਤਾਨੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉੱਠ ਆਪਣਾ ਕੁੜਤਾ ਪਾੜ ਸੁੱਟਿਆ, ਫਿਰ ਇਕਦਮ ਸ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਤਬਲਾ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਟਿਕ-ਟਿਕੀ ਸੰਤਾਂ ਵਲ ਲਗ ਗਈ। ਢੋਲਕੀ, ਛੈਣਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਇਕ ਦਮ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਸੱਨਾਟਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਬੇਕਰਾਰ ਹੋ ਉੱਠਿਆ, ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਫੁਰਮਾਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਖਤਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਝੂਠ ਬੋਲੀਏ, ਤੇ ਸਾਡਾ ਸੌ ਵਾਰੀ ਫਿੱਟੇ ਮੂੰਹ, ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤੇ ਅੱਗ ਸਾੜ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਪਾਣੀ ਡੋਬ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਵਾਂਗੂ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਸਭ ਆਮ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ਵੇਖਣਾ ਕਿਧਰੇ ਭੁੱਲ ਨਾ ਜਾਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਾਲੀ ਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਇਹ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ” :

“ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪੀ, ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਅਤਾਪੀ ਨਾਥ,
ਕੀਰਤ ਤਿਹਾਰੀ ਕੇ ਨਾ ਪਾਰ ਪਾਈਅਤ ਹੈ।” (266-ਅਕਾਸ ਉਸਤਤ)

2. ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੌਰੇ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੌ ਵਜੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਬੰਬਈ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁੱਧ-ਫਲ ਤੇ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਗੱਡੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਮਿੰਟ ਹੀ ਰੁਕਣਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਮਾਸਟਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਗੱਡੀ ਲੇਟ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਣ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਜਲ-ਪਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸਾਡੇ ਸੰਤ ਤਾਂ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਨਾ? ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ,

“ਜੀ ਸੰਤ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹਨ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਭਾਈ ਸੰਤ ਜੀ ਬਿਰਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਜੀ ਸਤਿ ਬਚਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ।” ਐਨੇ ਬਚਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਗਾਰਡ ਦੇ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਵਿਖਾਣ ਤੇ, ਗੱਡੀ ਛੱਕ-ਛੱਕ ਕਰਦੀ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਆਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਈ।

ਸਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਵੀ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ

ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਤ ਰਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਨ ?

ਇਕਦਮ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਕਾਮੇਕੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਦੋਂ ਗੱਡੀ ਚਲੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ” ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿਹੜੀ ਛੁਪਾ ਕੇ ਰਖੀ ਹੈ।”

3. ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਘਰਜਾਖ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਗੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੰਗਰ ਲਈ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚਲੋ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਆਪ ਤੇ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਣਾ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਇਕਦਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਸਨ। ਸੂਬਾ ਜੀ ੯:੩੦ ਵਜੇ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ, ਜਿਹੜੀ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਘਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਜੇਲ ਰੋਡ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਜਿੱਥੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਅਸਤਬਲ ਸੀ, ਹੈ।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕੰਵਲਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ‘ਆਓ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਏ ਹੋ ?’

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਜੀ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਓ। ਲੰਗਰ ਛੱਕਣ ਦੀ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਜੀ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫਰਮਾਇਆ, “ਅਸੀਂ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਆਵਾਂਗੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੋਧ ਦਾ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਰਖਣਾ।”

ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਐਤਵਾਰ ਸੁਭਾਗ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆ ਹੀ ਗਿਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਵਿਛੋਣਾ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨੌਂ ਵਜੇ ਆਣ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਕਹਿਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ) ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਓ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਵੋ।”

ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਟਮ-ਟਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੰਤ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕਛਹਿਰਾ ਸੂਤ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ”।

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਤਿ ਬਚਨ।”

ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਸਭ ਜਣੇ ਟਮ-ਟਮ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੰਤ ਸਾਉਣ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਅੱਗੇ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ-ਕੰਵਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਣ ਲਈ ਝੁਕੇ ਅਗੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਸਤਕ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠੋ”

ਸੰਤ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖੋ।

ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਪੰਜ ਛੇ ਮਿੰਟ ਸੰਤ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਕੋਲ ਬਹਿਕੇ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਆਏ ਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਪਰਨਾ ਲਾਹ ਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਲਾ ਪਾ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ “ਮਹਾਰਾਜ ਐਡੀ ਵਡੀ ਕਾਰ ਕਲਿਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਜੀਅ ਐਡਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕ ਸਕਦੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਗ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਇਹਨਾਂ ਜੀਆਂ ਲਈ ਸਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਖਨਾ।”

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਸੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਬਖਸ਼ਵਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਫੁਰਮਾਂਦੇ, “ਸਾਨੂੰ ਸੰਤ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ।” ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅਪਾਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ।

ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਾਜਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਇੰਨਜਿਨਰਿਗ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਇਹ ਐਨੇ ਯੋਗ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਸਨ, ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਸਾਹਮਣੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਇਨਜਿਨੀਅਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਕਹਿਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦਿਲਰੁਬਾ ਬਣਾਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿੰਡ ਮਸਾਇਕੇ ਵਾਲੀ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਿੱਲੀਆਂ ਵਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਜਿਹਾ ਸਾਜ਼ ਬਣਾਓ।”

ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇਕ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਵਧੀਆ ਸਾਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਵਰਤਣ ਪਿਛੋਂ ਦਿਲਰੁਬਾ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਸਤ-ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਛੇੜਕੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਧੜਕਣਾਂ ਨੂੰ ਤੀਵਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਕਾਕਿਆਂ ਵਾਸਤੇ (ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਇਕ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਬਣਾ ਦਿਓ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਐਸਾ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਤੇ ਸਤ ਸੁਰਾਂ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ

ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸਾਜ਼ ਬਣਾਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਕਾਕੇ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈਅ ਤਾਲ ਦਾ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਅਭਿਆਸ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਤਾਲ ਮਾਲਾ ਯੰਤਰ⁽¹⁾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿਓ ਜਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਖਤ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਸਕੇ।” ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਐਸੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਐਨ ਗਿਣਵੇਂ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਾਲ, ਵਖ-ਵੱਖ, ਡਾਇਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਜ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮਸ਼ੀਨ ਇਕ ਘੰਟੇ ਤਕ ਚਲ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਡਾਇਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ, ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਫਿਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤਾਲ ਦੀਆਂ ਮਾਤਰਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਗਤੀ ਵੱਧ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਪੂਜਯ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਗਾਇਨ ਦਾ ਬੜਵੀਂ ਲੈ ਤਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ।

ਸੰਨ 1933 ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ⁽²⁾ ਹੋਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ।

ਮਿਸਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤਰੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਚਲਣਾ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗਾ।”

ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸੁਰ, ਲੈ, ਤਾਲ, ਆਲਾਪ ਆਦਿ ਸਮਝ ਆਣ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਪਿੰਗਲ ਪਰਬਤ ਪਾਰਿ ਪਰੇ, ਖਲ ਚਤੁਰ ਬਕੀਤਾ

ਅੰਧੁਲੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੁਝਿਆ, ਗੁਰ ਭੇਟਿ ਪੁਨੀਤਾ ॥ ਪੰਨਾ 809

1. ਇਸ ਯੰਤਰ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਸ ਜੀਵਨ ਭਾਗ 3 ਦੇ ਪੰਨਾ 203 ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ।

2. ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਸੰਮੇਲਨ 8-9 ਅਸੂ ਸੰਮਤ 1990 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੇਖੋ ਜਸ ਜੀਵਨ ਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 295

*ਚਲਦੇ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਂਹ ਖਿਚਕੈ ਕੱਢਣੀ

ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸਾਂ ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤਾਰ ਵੇਲਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਵੇਲਣੇ ਵਿਚ ਤਾਰ ਦਾ ਸਿਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਗਰਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ।

ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਮਾਰਕੇ ਗਰਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਔਖੀ ਘੜੀ ਸਮੇਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

ਮਸ਼ੀਨ ਤੇ ਗਰਾਰੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਗਰਾਰੀ ਦੁਸਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੋਨੋਂ ਗਰਾਰੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਫਸ ਗਿਆ ਏਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਦਾ ਬਚਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ ਕੋਈ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਹੱਥ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਰਪਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਵੱਢੀ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਂਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਤੇ ਮਾਸ ਬਾਹਰ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਲੈਣ ਲਈ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਆਏ। ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਹੁਣ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ?”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਤੇ ਗਰਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਖਿਚਕੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀ ਸੀ।”

---

* ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਸ ਜੀਵਨ ਭਾਗ-2 ਦੇ ਪੰਨਾ 140 ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੰਮਤ 1982 ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਨ 1925 ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਅੱਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਚੁਪ, ਜਿਸਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਚਾ ਲਈ ਹੈ।”

“ਜਿਉ ਜਨਨੀ ਸੁਤ ਜਣਿ ਪਾਲਤੀ ਰਾਖੈ ਨਦਰਿ ਮਝਾਰਿ ॥
ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਮੁਖਿ ਦੇ ਗਿਰਾਸੁ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪੋਚਾਰਿ ॥
ਤਿਉਂ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰਸਿਖ ਰਾਖਤਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਰ ॥” (ਪੰਨਾ 168)

ਉਸ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਚਾਈ ਹੋਈ ਬਾਂਹ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ।

(1) ਵੱਡੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ

ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਦੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਵਨ ਕਰਕੇ ਵਡਮੁਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਫੂਕ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਵਨ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਕੂ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁਗ ਵਿਚ, ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਣ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਹਰ ਯੁਗ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਬਲੀ ਨੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੱਗ ਕੀਤਾ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਛਤ੍ਰ ਛਾਂ ਹੇਠ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਯਗ ਕੀਤੇ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਵਨ ਯੱਗ ਕਰਵਾਏ, ਤੇ ਕਲਿਜੁਗ 'ਚ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਈ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਯਗ ਹਵਨ ਕਰਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ।

ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :

“ਯਗ ਹੋਮ ਹੋਵਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦ ਮੇਂ ਨਾ ਮੂਲ ਪਾਤਾ,
ਝੂਲਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਹੀਂ ਆਜ ਹਿੰਦਵਾਨ ਕੇ।
ਕਹਿਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਏਸ ਮੇਂ ਨਾ ਝੂਠ ਜਾਨੋ,
ਜੋ ਨ ਤੀਰ ਛੁਟਤੇ ਗੁਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੁਆਨ ਕੇ।”

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਵਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹਵਨ ਅਰੰਭਿਆ

1. ਇਸ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜਸ ਜੀਵਨ ਭਾਗ 2 ਦੇ ਪੰਨਾ 423 ਤੇ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਿਰਮਾਣ ਸੰਨ 1937 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਕੇਸੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਹਵਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਤੇ ਮਹੱਤਵਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਹਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ :

“ਯਹ ਤੋ ਧਰਮ ਹਮਾਰਾ ਸਾਰ ।
ਕਰਤ ਰਹੇ ਨ੍ਰਿਪ ਮੁਨਿ ਅਵਤਾਰ ।
ਸੋ ਤੋ ਹਮ ਭੀ ਕਰਨਾ ਚੈ ਹੈ ।
ਜਾ ਤੇ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੁਖ ਪੈ ਹੈ ।
ਇਕ ਤੋ ਹੈ ਦੁਰ ਭਿਖ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ।
ਹੈ ਪੜ ਰਹਿਉ ਨ ਬਰਸਤ ਬਾਰੀ ।
ਦੂਸਰ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਮਝਾਰੇ ।
ਮਹਾਂ ਮਰੀ ਪੜ ਰਹੀ ਅਪਾਰੇ ।
ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਜੋ ਨਰ ਨਾਰੀ ਆਰਯ ।
ਹੋਇ ਰਹੇ ਨਿਜ ਧਰਮੋਂ ਖਾਰਜ ।
ਪਾਪ ਕੁਕਰਮਨ ਮੈ ਅਤਿ ਲਾਗੇ ।
ਇਸੀ ਹੇਤ ਬਨ ਰਹੇ ਅਭਾਗੇ ।
ਜਗ ਹੋਮ ਲੋਂ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਜੋ ਹੈ ।
ਹਾਕਮ ਤੁਰਕ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਹੈ ।

ਪਰ

ਹਮ ਜਬ ਹਵਨ ਜਗ ਕਰਵੈ ਹੈਂ ।
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਘਨ ਜਲ ਬਹੁ ਬਰਸੈ ਹੈਂ ।
ਦੁਰਭਿਖ ਨਸੇ ਅੰਨ ਬਹੁ ਕੈਹੇ ।
ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸਭ ਕਰਨੇ ਲਗ ਜੈ ਹੈਂ ।
ਨਸੈ ਅਵਿਦਿਆ ਵਿਦਿਆ ਐ ਹੈ ।
ਸੂਰ ਬੀਰਤਾ ਦ੍ਰਿੜ ਪ੍ਰਗਟੈ ਹੈਂ ।
ਵਰਨ ਆਸ਼ਰਮੀ ਜਨ ਹੈ ਜੇਤੇ ।
ਕਾਇਰਤਾ ਕਰ ਪੂਰਨ ਤੇਤੇ ।
ਉਨੈ ਹਵਨ ਕੀ ਪਵਨ ਲਗੈ ਜਬ ।
ਸ਼ੇਰ ਬਘਿਆੜਨ ਸੇ ਹਵੈ ਹੈ ਸਭ ।
ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਉਨ ਮੈ ਜਗ ਹੈਂ ।
ਧਰਮ ਪੁਰਾਤਨ ਕਰਨੇ ਲਗ ਹੈਂ ।

ਬਾਲਕ ਭਾਗਵਾਨ ਪ੍ਰਗਟੈ ਹੈਂ ।
 ਰੋਗ ਸੀਤਲਤਾ ਆ ਦਿਨਸ ਹੈ ।
 ਉਤਮ ਗੁਣ ਸਤਿ ਆਦਿਕ ਜੇ ਹੈ
 ਬਾਵਨ ਕਹੇ ਵੇਦ ਰਿਗ ਮੇ ਹੈ ।
 ਸੋ ਅਵਸ਼ ਜਗ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟੈ ਹੈ ।
 ਹੋਮ ਯਗ ਵਿਸਵਤ ਜਬ ਥੈ ਹੈਂ ।”

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ :

“ਤਿਤੁ ਘਿਇ ਹੋਮ ਜਗ ਸਦ ਪੂਜਾ ਪਇਐ ਕਾਰਜ ਸੋਹੈ” ॥

ਮਾਝ ਮ.੧ ਪੰਨਾ 150

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਤੇ ਯਗ ਹਵਨ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ । ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਸੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ, ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਪੱਥ ਤੇ ਅਗ੍ਰਸਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ।

“ਹੋਮ ਯਗ ਕਰਾਵਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਟਾਵਾਤੇ
 ਰੋਣਕ ਰਖਾਤੇ ਗਾਤੇ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਬਾਨੇ ਥੇ ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਸੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਚਲ ਕੇ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਵਨ ਯਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕਈ ਵੇਰ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ । ਇਕ ਵੇਰ ਸਵਾ ਲੱਖ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਹਵਨ ਯਗ ਸਮੇਤ ਕਰਵਾਣੇ ਸੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕੁੰਡ ਬਨਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਮੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ । ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹਵਨ ਯਗ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸਾਡਾ ਵੀ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਥੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯਗ ਕਰਕੇ ਇਸ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਾਵਨ ਕਰੀਏ । ਇਸ ਲਈ

ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਵਧੀਆ ਜਿਹਾ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿਉ” ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਬਨਾਣ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਘਰ ਬਾਹਿਰ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁਲ ਗਿਆ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ।

“ਸਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਮਨ ਮੰਨੇ।
 ਜਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਾ ਮਨੁ ਮੰਨਿਆ, ਤਾ ਪਾਪ ਕਸਮਲ ਭੰਨੇ ॥
 ਉਪਦੇਸ਼ ਜਿ ਦਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ, ਸੋ ਸੁਣਿਆ ਸਿੱਖੀ ਕੰਨੇ ॥
 ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆ, ਤਿਨ ਚੜੀ ਚਵਗਣਿ ਵੰਨੇ ॥
 (ਪੰਨਾ 314)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਐਸਾ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਬਣਾਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਣ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ-ਸਰ ਦੇ ਕੋਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਘਿਉ ਦੀਆਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਫਿਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੈਂਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਪੀਪੇ ਘਿਉ ਤੇ ਪੰਜ ਪੀਪੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਘਿਉ ਦਾ ਛੱਟਾ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਪੈਂਦਾ।

ਮਸਤਾਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਿੱਕ ਹੋ ਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੀਆਂ ਨਪਟਾਂ ਵਲ ਅਕਸਰ ਦੌੜਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇੱਕ ਜੰਗਲਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਪਾਠੀਆਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਘੇਰੇ ਦੇ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪਾਣੀ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਲੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਪਾਠ, ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਥੜੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੱਗ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਪਿਛਾਂਹ ਧੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਕਦਮ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੱਟਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।”

ਤੇ ਇੰਝ ਇਸ ਮਹਾਨ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਨਗਿਣਤ ਘਿਉ ਦੇ ਪੀਪੇ ਲਪਟਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਵਰਤਿਤ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪਾਵਨ ਤੇ ਸੁਗੰਧ ਮਈ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ। ਸੰਮਤ ੨੦੩੯ ਅਸੂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਉਸੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਤੇ ਦੇਸੀ ਘਿਉ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਸਵਾ-ਲਖ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਮਈ ਬਣਾਇਆ।

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਬੜੀ ਉੱਚਤਾ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਮਾਲਿਕ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਿਕਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਮਾਈ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਸਣ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੌਂਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ, ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ, “ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਖਸਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਸ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ.....”

“ਮਾਈ ਕਹਾ ਕਰਉ ਇਹੁ ਮਨੁ ਨ ਧੀਰੈ ॥
ਪਿਅ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬੈਰਾਗ ਹਿਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ 373)

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਇਕ ਰਾਤੀ
ਜਿਉ ਬਿਨੁ ਅਮਲੈ ਅਮਲੀ ਮਰਿ ਜਾਈ ਹੈ
ਤਿਉਂ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਹਮ ਮਰਿ ਜਾਤੀ ॥ (ਪੰਨਾ 668)

ਇੱਕ ਵੇਰ ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਸੇਵਕ ਜਥੇਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਮਾਈ ਨੂੰ ਖਿੱਚਕੇ ਪਰਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਇਹ ਵੇਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਿਉ ਜੋ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਹਿਣ ਦਿਓ ਜੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਪਰੇ ਨਾ ਹਟਾਓ।”

ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਖੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਕੁ ਸਲੋਕ ਹੀ ਸਰਵਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਕਦਮ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ। ਅਗੇ-ਅਗੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਿਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਜੀ ਵੀ। ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਆਪ ਜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਉੱਥੇ ਗਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਉੱਚਾ ਜਿਹਾ ਥੜਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਝਟ-ਪਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ, ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ ਕੀਤਾ। ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਉਹੀ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੜਫ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਤਨੇਮ ਕਾਰਨ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਮਾਈ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ, ਕਿਵੇਂ ਚੁਪ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਵੈਰਾਗਮਈ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਈ, “ਵੇ ਆ ਗਿਆ ਏ ਮੇਰਿਆ ਖਸਮਾਂ, ਆ ਗਿਆ ਵੇ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੋਂ ਦੀ ਉਡੀਕਦੀ ਸਾਂ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ?”

“ਮੈਂ ਮਨ ਤਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੰਮ ਕਾ ਅਠੇ ਪਹਰ ਲਗੰਨਿ

ਜਨ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰ ਪ੍ਰਭ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖਿ ਵਸੰਨਿ ॥ (ਪੰਨਾ 301)

ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਮਾਈ ਕਦੇ ਦੂਸਰੇ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਬਾਹਿਰ ਤੇ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੱਥਾ ਕੀ ਟੇਕਾਂ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਈ ਦਸ ਮਿੰਟਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਥੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਨ ਲੱਗ ਪਏ।

2. ਇਕ ਵਾਰੀ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਢੋਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਵੀ ਉਸ ਮੇਲੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਲੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਵਾਪਸੀ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਮਾਈ ਅਡੋਲ ਹੀ ਨੇੜੇ ਆਣ ਖਲੋਤੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਲਾਲ ਸਿੰਘਾ (ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਸਨ) ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੋ”। ਕੋਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਲਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਤੂੰ ਚਲ ਮਾਈ ਆਪੇ ਹੀ ਆ ਜਾਵੇਗੀ।”

ਆਪ ਜੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਥੋਂ ਚਲ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਬਾਬੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਹੈਂ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਐਨੀ ਜਲਦੀ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ?”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਐਨੀ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਸੀ, ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਖੰਭਾਂ ਤੋਂ ਉੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।

3. ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਨ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੜਪ ਇਕਦਮ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਵੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਤਰਲੇ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ, “ਵੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਵੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘਾ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਚਲੋ?”

“ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਐਸੀ ਭਗਤਿ ਬਨਿ ਆਈ।
ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ,
ਜੈਸੇ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮੀਨੁ ਮਰਿ ਜਾਈ॥” (ਪੰਨਾ 368)

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਹਾਂ ਤੇ ਕਰ ਦਿਤੀ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਏ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮਾਈ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸ. ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਤੁਰਦੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਪਿਛਾਂਹ ਪਰਤਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਈ। ਇਧਰ-ਉਧਰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਮਾਈ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲੀ।

ਘਰ ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕੋਈ ਡੇਢ ਕੁ ਮੀਲ ਸੀ। ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚਕੇ, ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਟਿਕਟਾਂ ਤਾਂ ਦੋ ਹੀ ਲਈਆਂ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਕਿ ਉਹ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਹਿਰ ਖਲੋ ਕੇ ਮਾਈ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੱਡੀ ਦੇ ਚਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਗੱਡੀ ਦੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਮਸਤਾਨੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਅਖੀਰ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਰੇਲ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਰਾਤੀਂ ੯ ਵਜ ਕੇ ੩੦ ਮਿਨਟ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਾਤ ਲੁਧਿਆਣੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੀ ਗੁਜਾਰੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ। ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਡਾਕ ਲੈਣ ਲਈ ਇੱਕ ਟਾਂਗਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਲਗਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, “ਆਵੋ ਕਿਸੇ ਸਵਾਰੀ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਲਾਟੋ, ਕਟਾਣੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਆ ਜਾਵੋ।”

ਜਿਉਂ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਖਲੋਤੀ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਭਰੋਸਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਈ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਾਈ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਆਏ ਸਨ, ਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਪਹੁੰਚੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਟਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਆਨੇ ਲਏ, ਤੇ ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕੁਹਾੜੇ ਲੋਅ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਨੇ ਪੰਜ ਇਸ਼ਨਾਨਾ। ਫਿਰ ਟਾਂਗੇ ਤੇ ਸੁਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਟਾਂਗਾ ਕੁਹਾੜੇ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਮਾਈ ਨੇ ਆਪਣੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਲੇ ਕੱਢਕੇ ਵੰਡਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਕੋਲਾ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਲੈ ਵੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘਾ ਖਾ ਲੈ, ਲੈ ਵੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ, ਤੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲੈ।” ਇੱਕ ਕੋਲਾ ਟਾਂਗੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇੱਕ ਆਪ ਵੀ ਉਸ ਖਾਧਾ। ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿ ਮਾਈ ਨੇ ਇਕਦਮ ਕੋਲੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਹੀਰੀਂ ਉਤਰਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਹੋਰੀਂ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਤੇ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਸਰ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਆਨੰਦ ਵਿਭੋਰ ਹੋ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਸੂਬਾ ਜੀ, ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਸਮਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਪਰ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਅਨਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਝੋਲੀ ਨੂੰ ਆਸਣ ਸਾਹਮਣੇ ਉਡੇਲ ਦਿੱਤਾ। ਅਨਾਰਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਆਇਆ, ਜਿਥੋਂ ਮਾਈ ਨੇ ਕੋਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ

ਸਨ, ਉਸੇ ਗੈਬੀ ਤਾਕਤ ਰਾਹੀਂ ਹੁਣ ਅਨਾਰਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਵੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਰਖਣਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਸਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤਾ ਦਿਓ।

ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਦੇ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਵਲ ਤੇ ਕਦੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਢੋਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਮੇਲੇ ਦੇ ਭੋਗ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਚੀਚੋਕੇ ਮਲੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਗਡੰਡੀ ਦੇ ਕੁ ਮੀਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਪਗਡੰਡੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੌਣਾ ਕੁ ਮੀਲ ਕਾਰ ਅਗੇ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੱਡੀ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਮੋੜ।”

ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰ ਪਿਛਾਂਹ ਮੋੜੀ ਗਈ, ਤੇ ਦੋ ਮੀਲ ਦਾ ਕੱਚਾ ਪਗਡੰਡੀ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ ਕਾਰ ਤੇ ਹੀ ਤੈਅ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਦਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕਾਰ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗੇ-ਅਗੇ, ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘਜੀ ਅਤੇ ਲਾਂਗਰੀ ਵੀ ਤੁਰਦੇ ਗਏ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਗਲੀ ਦਾ ਮੋੜ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਮਾਈ ਬੈਠੀ ਦਿੱਸੀ। ਉਸਨੇ ਝਟ ਉਛਲ ਕੇ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰਸਨ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, “ਵੇ ਮੇਰਿਆ ਸਤਿਗੁਰਾ, ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਤੇਰੇ ਜੋਗਾ ਮਕਈ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤੇ ਸਰਸੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਰਿੰਨ ਕੇ ਬੈਠੀ ਹਾਂ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਸਾਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਸਾਗ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਸਾਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਇਥੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ।”

ਮਾਈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਪਲੰਗ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ।

“ਮੇਰੇ ਅੰਤਰਿ ਵੇਦਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ, ਗੁਰ ਦੇਖਤ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ 776)

-ਗੁਰ ਕਾ ਦਰਸਨ ਦੇਖ ਨਿਹਾਲ ॥ (ਪੰਨਾ 864)

ਮਾਈ ਅੰਦਰ ਗਈ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਖਨੂੰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਰਗਾ ਕੱਪੜਾ ਲੈ ਆਈ। ਇੱਕ ਲੀਰ ਖੋਹਲੀ, ਦੂਸਰੀ ਖੋਹਲੀ, ਤੀਸਰੀ ਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਤੈਹਾਂ ਖੋਹਲਕੇ ਇੱਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਕਢਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਿੱਧਾ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਨਾ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਫਿਰ ਲਾਂਗਰੀ ਕਿਰਪਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤੇ ਭਾਜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੋ, ਨਹਿਰ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਛਕਾਂਗੇ।

ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਛਕਿਆ। ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।

ਬੀਬੀ ਈਸ਼ਰ ਕੌਰ ਤੇ ਬਖਸ਼ਸ਼

ਆਧੁਨਿਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਅਧਿਯਾਤਮਕ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਭੁੱਲ ਕੇ, ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਟੇਢੀਆਂ ਮੇਢੀਆਂ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਲਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਦੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਲਈ ਭਟਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਓਟ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਬਿਹਬਲ ਤੇ ਨਿਰਆਸ਼ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਣ-ਕੰਵਲਾਂ ਦੇ ਭੇਰੇ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਨਿਵਾਰਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲਗੇ ਰੋਗ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ:

“ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚਾ ਵੈਦੁ ਹੈ,
ਹੋਰ ਵੈਦ ਸਭ ਕੈਦ ਕੂੜਾਵੇ ॥ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਲਾਹੌਰ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਪੱਥਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਣ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਬਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘਜੀ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਈਸ਼ਰ ਕੌਰ ਜੋ ‘ਵੱਡੀ’ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ, ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਕਾਰਣ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ਉਸਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜੀ, ਮੈਂ ਗੋਡਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹਾਂ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ,
“ਤਿੰਨ ਕਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਈਸ਼ਰੋ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ।”

ਬੀਬੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਖਾ ਚੁਕੀ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।”

ਅਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਹੋਰ ਸਨ, ਇਹ ਹੋਰ ਹਨ।”

ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਤੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੀ ਹੋਈ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

“ਕਲਿ ਕਲੇਸ਼ ਭੈ ਭ੍ਰਮ ਦੁਖ ਲਾਥਾ।
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਸਮਰਾਥਾ ॥ (ਪੰਨਾ 239)
ਪੰਥ ਰਤਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ / 86

ਮਾਤਾ ਕੇਸਰ ਕੌਰ

ਮਾਤਾ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਸੁਪਤਨੀ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਇੱਕ ਐਸੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਯ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਦਗੀ, ਪਾਠ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਆਨੰਦ-ਕਾਰਜ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।

ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਖਾ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਬੀਬੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ, ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਕਿ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸਾ ਸਦਕਾ ਹੀ, ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲੜ ਲਗੇ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਭਜਨ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਆਖਿਆ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਖਾਂਦਾ ਏਂ ਖਾਂਦਾ ਜਾਵੀਂ, ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੀਵੀਂ ਜਾਵੀਂ ਛੁਡਾਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇਗਾ। ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਤੇ ਮਾਤਾ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।

ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਆਪ ਕਰਦੇ, ਤੇ ਕਈ-ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਲੈ ਲੈਂਦੇ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਘਰ ਆਏ ਅਭਿਆਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੌਂਕ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਛਕਾਂਦੇ। ਵੱਡੇ ਹਵਨ ਦੇ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤੇ ਆਨੰਦ-ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਸ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਨੰਦ-ਕਾਰਜ ਵੀ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਬਣਾਨ ਵਿੱਚ ਲਗੇ ਹੋਏ

ਸਨ। ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਬੀਬੀ ਮਾਵਾਂ ਵੀ ਕਦੇ ਜੰਝੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹਨ।”

ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸੰਤ ਆਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਏ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਬੀਬੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਏ ਪੰਜ ਤੋਲੇ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ ਲਾਹਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਬੀਬੀ ਇਹ ਕੜਾ ਲੈ ਜਾਹ।”

ਅੱਗੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਮੱਥਾ ਟੇਕੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।”

ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਆਟਾ ਗੁੰਨਦੇ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਆਟਾ ਫਿਰ ਵੀ ਵਧਿਆ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਸਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਠਦਿਆਂ ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਰਸਨਾ ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਅੰਤਲੇ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਢਿਲਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਬੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ। ਰਸਨਾ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ੫ ਅਗਸਤ 1984 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦੋ ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ।

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਇੰਜਨ

ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਛੁਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਜਰ ਤੇ ਵੀਰਾਨ ਪਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਖੂਹ ਖੁਦਵਾਏ, ਪੰਪ ਫਿਟ ਕਰਵਾ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਹਿਲਹਾਂਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਰਤਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਸਾ ਧਰਤੀ ਭਈ ਹਰੀਆਵਲੀ,
ਜਿਥੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੈਠਾ ਆਇ ॥
ਸੇ ਜੰਤ ਭਏ ਹਰੀਆਵਲੇ,
ਜਿਨੀ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ 310)

ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਸੀ। ਖੂਹ ਪੁਟਣੇ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਇੰਜਣਾਂ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਪੰਪ ਫਿਟ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਹ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਮਸਤਾਨਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਇੰਜਣ ਤੇ ਪੰਪ ਫਿਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਭਾਲੀ।

ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਤੇ ਪਾਣੀ ਕੋਈ ੯੦ ਕੁ ਫੁੱਟ ਡੂੰਘਾ ਸੀ। ੨੫੦ ਫੁੱਟ ਬੋਰਿੰਗ ਕਰਕੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੰਪ ਸ਼ਾਫਟ ਆਦਿ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਾਫਟਾਂ ਨੂੰ ਟਰੱਕ ਤੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਡਿਗ ਕੇ ਡਿੰਗੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਰਕੇ, ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦਿਮਾਗੀ ਘੋੜੇ ਦੋੜਾਏ। ਉਥੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਵਣ ਦਾ ਪੇੜ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿਰਮਿਟ ਨਾਲ ਡੇਢ ਇੰਚ ਮੋਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਫਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸਿਧੀਆਂ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਉੱਥੇ

ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਵਣ ਵਿੱਚ ਛੇਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਘੋੜਾ ਬੰਨਦੇ ਸਾਂ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ, ਕਿ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵਣ ਦੇ ਕੋਲ, ਉਸੇ ਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਦੋ ਮੇਲੇ ਕੀਤੇ।

ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਖ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਬਨਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਰਖ ਕਸੋਟੀ ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ, ਫਿਰ ਉਹ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਆ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਹਿਣ। ਪਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਪਰਖ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇੰਜਣ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ੭੦੦੦ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਪਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ੬੦੦੦ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੌਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਅ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ਾਰੋਂ ਰੋਟ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ੭੦੦੦ ਰੁਪਏ ਹੀ ਦੱਸੇ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਜਾਓ ਇੰਜਣ ਖਰੀਦ ਲਿਆਵੋ॥” ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਪੰਪ ਖਰੀਦੇ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਦਾਨ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸ. ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਸੋਖੀ, ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਘਰ ਜਾਣ ਲਈ ਜਿਉਂ ਹੀ ਤੁਰਨ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਹਾਲਾਂ ਜਾਇਆ ਜੇ ਨਾ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਣਾ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਗਏ। ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਾਰਕ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਰਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਕੋਲ ਹੇਠਾਂ ਸਫ ਤੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਵੇਖੋ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਸਾਡਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦੇਈਏ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਰੀਏ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕਰਾਈਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਓ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੱਛ-ਪਰਨਾ ਲੈ ਆਵਾਂ?”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੱਛ ਪਰਨੇ ਬਹੁਤ ਹਨ।” ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਰਾਤੀਂ ਦਸ ਵਜੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਲ ਰਵਾਲਾ ਹੋ ਗਏ। ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਸੱਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਉਪਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਮੁਫਤ ਵੰਡਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਦਸ

ਪੈਲੀਆਂ ਮਾਲੀ ਨੂੰ, ਪੰਜ ਪੈਲੀਆਂ ਸ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਪੰਜ ਪੈਲੀਆਂ ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, 500 ਕੁ ਪੈਲੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਹੀ ਵੰਡ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਕਿਆਂ (ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ) ਨਾਲ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਜਾਵੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਵੋ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਪੈਲੀਆਂ ਰੱਖ ਲਈਏ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਗੋਂ ਕਾਕਿਆਂ ਨੇ (ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ।”

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

੧੯੩੯ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਬੱਦਲ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਬੁਲਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਤੈਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖਤਰਾ ਹੀ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਜਾ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਨਹੀਂ ਛੱਕਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਰਾਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ?”

੧੦-੧੨ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, “ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਸਕੇਤ ‘ਮੰਡੀ’ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜੰਗ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਬੀੜਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖੀਆਂ ਜਾਣ, ਮੰਡੀ ਇਹਨਾਂ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।” ਮੰਡੀ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਟਰੱਕ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਸੂਬਾ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਇੱਕ ਮਾਲੀ, ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਬਾਗ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਤੇ ਫੁਲਵਾੜੀ ਰਖਣ ਲਈ, ਇੰਜ ਹੀ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

“ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਜਗ ਮਹਿ ਚਾਨਣ
ਕਰਮਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ॥” (ਪੰਨਾ 67)

ਮਾਇਆ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ

ਕਲਿਜੁਗੀ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੌੜ ਲਗਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਇਸੇ ਹੀ ਰੱਟ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਬਲਵੰਤ ਮਾਇਆ, ਸਾਧਾਂ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸਦਾ ਮੋਹ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਦੁਗਣੀ-ਚੌਗੁਣੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਮੰਡੀ ਜਾਣ ਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲੋ, ਉਥੇ ਅੱਠ-ਦੱਸ ਦਿਨ ਇਕੱਠੇ ਰਵਾਂਗੇ।”

ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਲਵੋ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀਏ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਲੰਗਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਉ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੋ।”

ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ੫੦੦ ਕੁ ਰੁਪਏ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਪੈਸੇ ਧੋਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪਠਾਨਕੋਟ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪੈਟਰੋਲ, ਫਰੂਟ ਆਦਿਕ ਤੇ ਸੌ ਕੁ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਹੋ ਗਏ। ਮੰਡੀ ਦੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੇ ੯੦੦ ਰੁਪਏ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ੧੦੦ ਕੁ ਰੁਪਏ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆ, ਹੋਰ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਕੋਲ ੬੦੦ ਰੁਪਏ ਰਹਿ ਗਏ। ਸਕੇਤ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ੨੫੦ ਰੁਪਏ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਇੰਝ ਆਪ ਜੀ ਕੋਲ ੯੫੦ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ

ਕੁਲੂ ਵਿਖੇ ਸ. ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਸ.ਡੀ.ਓ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਚਰਨ ਪੁਆਏ ਤੇ ੫੦ ਰੁਪਏ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਇੰਝ ਕੁਲ ੯੦੦ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਨਾਲੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਖਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ, ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ, ਮੰਡੀ ਵਾਪਿਸ ਆ ਗਏ। ਇਥੇ ਫਿਰ ੨੦੦ ਰੁਪਏ ਮੱਥਾ ਟਿਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਪੈਸੇ ਗਿਣੇ ਤਾਂ ੧੫੦੦ ਰੁਪਏ ਨਿਕਲੇ। ਫਿਰ ਪੈਟਰੋਲ ਆਦਿ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ੧੪੦੦ ਰੁਪਏ ਰਹਿ ਗਏ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸਾਂ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੇ ਚਲਣਾ।”

ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਫਿਰ ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛ ਲਵੋ, ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੀਏ।” ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “੪੦੦ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਲੈ ਲਵੋ, ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਮਾਇਆ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ।”

ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ੨੯੦੦ ਰੁਪਏ ਗਿਣਕੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਸੋਚੇ, “ਮੈਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਪਾਏ ਜਾਂ ਮੈਂ ਐਨਾ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਇਹ ਉਸਦੀ ਭੁੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ :

“ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਤੇ ਭਾਗੀ,
ਹੋਇ ਚੇਰੀ ਚਰਨ ਗਗੀ॥” (ਪੰਨਾ 499)

ਚੌਦਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਇ

ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਦਿਨ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਤੇ ਪੰਪ ਫਿੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੀਪ ਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ, ਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਖੂਹ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਚਲ ਪਏ। ਜੀਪ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪੁਲ ਤੇ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਤੇ ਪੈਦਲ ਤੁਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤੁਰਦਿਆਂ-ਤੁਰਦਿਆਂ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਜਿਹੜਾ ਅਜਿੱਤੇ ਰੰਧਾਵੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “ਸੱਤਰ ਜਾਮੇ ਭਗਤ ਜਨ, ਚੌਦਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਇ”, ਇਸ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਵੋ ਜੀ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੌਦਾ ਗੁਰੂ ਰਾਇ ਭਾਵ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਕੇ ਵਰਤਨਗੇ ਤੇ ਸੱਤਰ ਭਗਤ ਰੂਪ।”

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਹੁਣ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਰਾਇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ?” ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਇਕ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ।”

ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਧਾ।

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇ ਕੀਏ ਸਿਆਂਣੇ ॥ (ਪੰਨਾ 168)

ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਕਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਕਾਕੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਵੋ, ਜੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦੂਸਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦੇਵੀਏ”।

ਵੱਡੇ ਕਾਕਾ ਜੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਕੋਠੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਨ। ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਕਾਕਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਗੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਜੁ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਇਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੰਤਾਨ ਦਿੰਦੇ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇੰਝ ਹੀ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, “ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਬੀਬੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਤੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।” ਅਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਚੁਪ ਕਰ ਰਹੇ। ਇੰਝ ਲਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਅਰਜ਼ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਬੀਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਫੁਹਾਰ ਲੈ ਆਂਦੀ।

“ਕੋਈ ਨਾ ਪਹੁੰਚਨਹਾਰਾ ਦੂਜਾ
ਅਪਨੇ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਭਰਵਾਸਾ ॥” (ਪੰਨਾ 609)

ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੁੱਝ ਢਿੱਲਾ ਜਿਹਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੇਵਕ ਜਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਵਾਸਤੇ ਪਾਠ, ਅਰਦਾਸ, ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਮੰਡੀ ਦੇ ਪਾਸ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਤੇ ਸਮਤਲ ਪੱਥਰ ਤੇ ਬਹਿਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਮੰਡੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਪੱਥਰ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਬਹਿਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਿਆਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਿਸਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਜੁਆਨੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ।”

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਨਿਤਨੇਮ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਿਆ। ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜ ਅੰਬ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਅੰਬ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਵੇਖੋ ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਅੰਬਾਂ ਦਾ ਰਸ ਕਿੰਨਾ ਸੁਆਦੀ ਹੈ।”

ਅੰਬ ਛਕਣ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਏ ਓ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਅੱਜ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵੀ ਛਕਿਆ ਏ ਤੇ ਅੰਬ ਵੀ ਛਕੇ ਹਨ।” ਫਿਰ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ (ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨਾਲ ਚਲੇ ਜਾਵੋ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼, ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਲਵਾਂ।”

ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਵੀ ਰਹੇਗਾ”, ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਐਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਹੋ, ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਾਓ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਥੋੜੀ ਹੀ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਾਰ ਦਾ ਹਾਰਨ ਵਜਾਇਆ, ਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ।

ਅਜੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵਲੋਂ ਤਾਰ ਆਈ, “ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਛੇਤੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੋ।” ਰਾਤ ਦੇ ੧੦:੩੦ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਰੇਲ, ਬਸ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਬਸ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਬਸ ਰੁਕੀ ਤੇ ਉੱਥੇ ਪੰਜ-ਸਤ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਰੀਰ ਉਸੇ ਹੀ ਬਸ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਰਿਹਾ ਨਾ ਗਿਆ। ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੀਤੀ ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿਵੇਂ ਝੂਠ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਘੜੀ-ਮੁੜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਬਚਨ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੇ ਕਾਕੇ ਨਾਲ ਚਲੇ ਜਾਵੋ”, ਬਾਰ-ਬਾਰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਮਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਿਆ, “ਅਗਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤਾਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਿਸ ਕਿਉਂ ਆਇਆ?” ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਤਾਰ ਬੱਧ ਹੋ ਕੇ ਖੜੀ ਸੀ। ਇਹ ਭੀੜ, ਸਾਧ-ਸੰਗਤ

ਦੀ ਭੀੜ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੁਲਾਸ, ਹੱਸੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਛੋੜੇ, ਸਿਕ, ਵਿਰਹ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੋਲ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਸਿਸਕ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਾਂਹ ਫੜਨੀ

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਉਮੜ ਪੈਂਦਾ ਕਿ “ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਅੱਗੋਂ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਫੜਾ ਗਏ।” ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਉਧੇੜ ਬੁਣ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ।”

ਇਹ ਅਰਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਬਾਂਹ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਵੋ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਬਾਂਹ ਫੜਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ੰਕਾ ਦੇ ਬੱਦਲ ਉੱਡ-ਪੁੱਡ ਗਏ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਬਾਈ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਰਹੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੌਰੇ ਸਮੇਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗਏ, ਤੇ ਉਸ ਦੌਰੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਰਾਹ ਵਿਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਰੁਕੇ ਤੇ ਉਥੇ ਸੰਤ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁਰ੍ਹ ਸ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ।

ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ।

ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸੰਤ ਜੀ, ਇਥੇ ਜਗ੍ਹਾ ਕੁਝ ਤੰਗ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕਿ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੈ, ਡੇਰਾ ਉਥੇ ਹੀ ਰਖੀਏ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿ ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ।”

ਸੂਬਾ ਦਿੱਲੀ ਦਾ

ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਕੇ ਦਮਦਮੇ ਮੇਲੇ (ਸੰਨ 1967) ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਮੇਲੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਣ ਪਿਛੋਂ ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੂਬਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੂਬਾ ਥਾਪਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜੀ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਤ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ।” ਪਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਕਦਮ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭਜਨ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਸ੍ਰਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰੋ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ।

ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਖਤ ਦੋਖ ਨਸੈ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਔਖੀ ਘੜੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਿਕ ਕੀ
ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ 403)

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਸਖਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਬੈਠੇ, ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾ ਰਹਿ ਗਈ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਲਦੀ ਪੋਸਟ ਆਫਿਸ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤਾਰ ਦੇ ਆ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਾਂ।”

ਪੂਜਯ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਲਦੀ ਜਾ ਕੇ ਕਾਰ ਲੈ ਆ।” ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਇਕਦਮ ਕਿਧਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ?”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।” ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਕਾਰ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡਾ. ਗੁੱਜਰਮਲ ਦੇ ਘਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਰਾਤ ਦੇ ਅਠ ਵੱਜ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਡਾ. ਗੁੱਜਰਮਲ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮ ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਉਸਦੇ ਫਾਰਮ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਡਾ. ਗੁੱਜਰਮਲ ਜੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਦੀ ਫਰਸਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਬਸੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਾਡੀ ਬਸ।”

ਇਹ ਗਲ ਗੁੱਜਰਮਲ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਆਪਣਾ ਦਵਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਲੈ ਕੇ ਝਟ-ਪਟ ਕਾਰ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਤ ਦੇ ਨੌ ਵੱਜ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਾਰ ਦਾ ਸਟੇਰਿੰਗ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਆਪ ਲੈ ਲਿਆ, ਤੇ ਤੇਜ਼ ਤੇਜ਼ ਕਾਰ ਚਲਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਆਈ, ਕੋਈ ਰੇਲ ਦਾ ਫਾਟਕ ਬੰਦ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਣ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਸਤ-ਕੰਵਲਾਂ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹਲੂਣਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ। ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੋ ਜਹਾਨ ਦਾ ਵਾਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਤੇ ਕੋਲ ਡਾਕਟਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖੋ। ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਟੀਕਾ ਲਗਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸੋਚਿਆ।

ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸ. ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਟੀਕਾ ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਲਗਾਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਲਗਵਾਇਆ।”

ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਟੀਕਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ। ਸਿਰਫ ਗੋਲੀ ਘੋਲ ਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਜ ਮਿੱਟਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ?” ਅੱਗੋਂ “ਨਹੀਂ” ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘਾਂ, ਤੂੰ ਭੀ ਭਲਵਾਨੀ ਕਰਦਾ ਏਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰ।”

ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸਤਿ ਬਚਨ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਜਣਾਇਆ ਜੇ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।” ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਬੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, “ਭਾਬੀ ਜਲਦੀ ਗੜਵੀ ਲਿਆਓ।”

ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਗੜਵੀ ਨੂੰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਜਾ ਲਗਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਭੈੜੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ, ਬਲਾਵਾਂ ਵਰਗੀਆਂ, ਇੱਕ ਪਿੱਛਲੇ

ਪਾਸੇ, ਤੇ ਇੱਕ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਅਤੇ ਨਰੋਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਖ ਕਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੂਬਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਕੁਝ ਆਰਾਮ ਹੈ?” ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ।”

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਤੀਂ ਸ. ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ। ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਿਸਾਰ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹ ਗੱਲ ੧੯੬੧ ਈ. ਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਸੂਬਾਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਏ, ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟ ਗਏ। ਕਿਧਰੇ ਵਿਆਹ, ਆਨੰਦ-ਕਾਰਜ ਕਰਾਣੇ, ਕਿਧਰੇ ਟੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਜੋੜਕੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਾ ਦੇਣ ਰੋਜ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਕੇ ਪੈਦਲ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ; ਕਿਧਰੇ ਭਜਨ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਜਾਣਾ, ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ, ਭਜਨ-ਬਾਣੀ ਨਿਤਨੇਮ ਆਦਿ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਲੱਗਾ।

ਸੰਨ ੧੯੮੨ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਜੀ ਫੇਰ ਸਖਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੈਣਾ ਪਿਆ, ਫਿਰ ਕਦੇ ਹਾਏ ਜਾਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਇਲਾਜ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਗੁਰਦੇ ਦੀ ਦਰਦ ਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਰੁੱਕ ਕੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਨਾ ਆਇਆ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ (ਲੇਖਕਾ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ) ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ ਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਣ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ।

ਸ੍ਰੀ ਐਚ.ਐਸ. ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ ਤੇ ਸੇਠ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਆਏ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਐਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਠ ਕੇ ਬੈਠ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਦਾਮਾਦ ਸ. ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ

ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰ ਉਠਾ ਦੇਣਾ ਤਾਂਕਿ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਾਂ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਕੇਸਰ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦੌੜ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਿਆ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ-ਕੰਵਲਾਂ ਨੂੰ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦੋਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸੂਬਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਉੱਠਣ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖੇਚਲ ਨਾ ਕਰੋ।” ਆਪਣੇ ਚਰਣ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਰਖਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਲਓ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਲਓ”।

ਅਸੀਮ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਬੈਠਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਥਰੀ ਕੱਢੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਰੀਰਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਉਮਰ ਕਰਕੇ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਨਹੀਂ, ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ”।

ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਾਮਾਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਵਸਥ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਪਥਰੀਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਦਵਾਈ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਾਲਾ ਸਾਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਨਿਰੰਤਰ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ। ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਬੁਖਾਰ ਫੇਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਸ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟਣ ਲਈ ਸੰਨ ੧੯੮੨ ਵਿਚ ਕੁਲੂ ਮਨਾਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ “ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ, ਕਿ ਸਰੀਰ ਫੇਰ ਵਿੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਬੁਖਾਰ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਜੀ ਵੇਲੇ ਜਿਵੇਂ ਸੰਤ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਖੰਡ ਦੀ ਚੁਟਕੀ ਦੇ ਕੇ ਬੁਖਾਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਵੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ”।

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਦੁਹਰਾ ਦਿੱਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, “ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਧੰਨ ਵੱਟੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਗੋਲੀਆਂ ਸਵੇਰੇ, ਦੋ ਦੁਪਹਿਰੇ ਤੇ ਦੋ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ। ਬੁਖਾਰ ਉੱਤਰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਠੀਕ ਬੀਬੀ ਈਸ਼ਰ ਕੌਰ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨਿਵਾਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੰਝ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਰਹੀ ਹਾਂ।” ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ, “ਇਹ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਹੋਰ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਲੜਕਾ ਸ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੁਨੇਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹੀ ਦੋ ਕਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਵੇਰ ਤੇ ਦੋ ਸ਼ਾਮੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਬੁਖਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਕਿਧਰ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਸਰੀਰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ੯੪ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਿਹਤ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਢਿੱਲੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਪੱਥਰੀ ਵਾਲੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਫਿਰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਹੋ ਉਠੀ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਪੀੜਾਂ ਸਤਾਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਕਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਕਦੇ ਆਪ ਕਾਰ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਲੇਟ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ। ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਯਥਾ ਯੋਗ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਪਰ ਸ. ਸੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਸਪੁੱਤਰ ਸ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਨੇ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਰ ਵਿਖਾਈ। ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਇਕਦਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਿਆ। ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਦੁਆਈ ਦੇਣੀ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਦਿਲ ਲਗਾਣ ਲਈ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸੁਨਾਣਾ। ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਢਿੱਲਾ ਹੋਵੇ, ਪਾਠ ਸੁਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ, ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ

ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਸੁਣਕੇ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਕਦੇ ਢਿੱਲਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੋਟੇ-ਲੋਟੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ, “ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਨਾ ਸੁਟੇ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।” ਹਿੰਮਤ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਹਿਣਾ, “ਮੈਨੂੰ ਉਠਾਕੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਲੈ ਚਲੋ।” ੧੮ ਜੂਨ ੧੯੮੯ ਨੂੰ ਤਬੀਅਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਨੱਕ ਰਾਹੀਂ ਗਲੇ ਵਿਚ ਨਾਲੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂਕਿ ਖੁਰਾਕ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਬੋਲਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿਆ ਨਹੀਂ।

ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ ਜੀ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ, ਤੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਨਾਲ ਉਸ ਫ਼ੋਟੋ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ।

੨੦ ਜੂਨ ਨੂੰ ਦਿਨੇ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੂਬਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਆਏ। ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਘਰ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਪੜਾ ਦੇਣ। ਸਿਰ ਤੇ ਕਪੜਾ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਮਕਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੰਮ ਕੁਝ ਔਖਾ ਹੀ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੂਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟਿਕਾਣ। ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ।

ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਦੋ ਕੁ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਬੀਬੀ ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਮਨ ਉਧੇੜ ਬੁਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਐਨਾ ਕਸ਼ਟ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਭਜਨ ਪੁੱਛਿਆ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਫਿਰ ਦੇਹ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ, ਤਸੀਹੇ ਪੀੜਾਂ ਕਿਵੇਂ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇਹ ਨੂੰ ਛੋਹਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਾਲੀ

ਪਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸਨ।

ਸੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੂਬਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋ।” ਇਹ ਸਿਰ ਹਿਲਾਕੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ‘ਹਾਂ’ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ (ਬੇਅੰਤ ਕੌਰ) ਫਿਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, “ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਭਜਨ ਪੁੱਛਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪਾਈ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਭਲਾ ਤੁਹਾਡੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਰੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਰੋਗ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ।” ਸੂਬਾ ਜੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ। ਤੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਚਵਿੰਡਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੌ ਵਾਰੀ ਸੁਣਾਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਤੁਹਾਡੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਸੁਣੋਗੇ, ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਚਨ?”

ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ‘ਹਾ’ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਲ ਨੂੰ ਕੀਤੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਗਈ। ਸਿਰਫ ਇਕ ਸੁਆਸ ਲੰਬਾ ਜਿਹਾ ਆਇਆ ਤੇ ਆਤਮਾ ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਈ।

ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਓਹਲਾ ਕਿੰਨਾ ਸਹਿਜ, ਕਿੰਨਾ ਆਸਾਨ। ਉਹ ਮੌਤ ਜਿਸਦੀ ਭਿਅੰਕਰਤਾ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਇਥੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਆਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੭ ਹਾੜ ੨੦੪੬ ਬਿ: (੨੦-੬-੮੯) ਦਿਨ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਏ-੩੦ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਪੰਖੇਰੂ ਅਡੋਲ ਹੀ ਉੱਡਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਕਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ।

੨੧ ਜੂਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਗ ਵਿਖੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ, ਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਤਿਮ ਭੋਗ ੨੧ ਹਾੜ ੨੦੪੬ (੪-੭-੮੯) ਮੰਗਲਵਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਰਮੇਸ਼ ਨਗਰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ “ਈਹਾ ਖਾਟ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ॥” ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਨਿਗਣਤ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਵੈਰਾਗਮਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਸ੍ਰੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੰਸਪਾਲ’ ਨੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਜਿਥੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਗਏ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਰਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖੋ”, ਤੇ ਸਭ ਉਪਸਥਿਤ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋ ਘੰਟੇ ਸਵੇਰੇ, ਦੋ ਘੰਟੇ ਸ਼ਾਮ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਅੱਗਾ ਸਵਾਰੋ। ਦੂਰ ਜਿਧਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਇੱਕ ਤਿਲ ਭਰ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।
ਕਿਉਂਕਿ.....

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਮਾਧੋ,
ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਲੇ ਸਿਧਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ 480)

ਸੇਵਕ ਕੀ ਓੜਕਿ ਨਿਬਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਜੀਵਤ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵਿਓ ਆਪਣਾ ॥
ਚਲਤੇ ਰਾਖਿਓ ਚੀਤਿ ॥ (ਪੰਨਾ 1000)

ਅੰਤਿਕਾ

ਪੰਜ ਫੁੱਟ, ਦੁਬਲਾ-ਪਤਲਾ ਸਰੀਰ, ਗੋਲ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਨੂਰ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ, ਰਸਨਾ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ, ਪੂਰਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਿਠਾਸ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ, ਇਹ ਸਨ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿੱਲੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਰਪਿਤ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀਆਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ।

੧੯੮੫ ਦੇ ਹੋਲੇ-ਮਹੱਲੇ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਮਾਸਟਰ ਅਨੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਥ ਰਤਨ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੧੯੮੬ ਦੇ ਹੋਲੇ ਤੇ ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਸੱਵਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੰਥ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਣਥੱਕ ਸੇਵਾ ਤੇ ਘਾਲਣਾ ਸਦਕਾ ਪੰਥ ਰਤਨ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠਕੇ ਸਣੇ-ਕੇਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫਿਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਜਾਣਾ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਟਿੱਕੀ ਨਾਲ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਣਾ, ਤੇ ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਤੇ ਸੁਖਮਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ। ਬ੍ਰਿਧਾਵਸਤਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਲਗਾਕੇ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਅਖੀਰ ਤਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨਾ।

ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਰਸਨਾ ਤੇ ਨਾਮ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵੀ ਖਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਤੇ ਉਸ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸ. ਸੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਸੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਲਾ ਕੱਢਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਨਿਤਨੇਮ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗੁਟਕੇ ਨੂੰ ਛਪਵਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪੰਨੇ ਵਾਧੂ ਬਚ ਗਏ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਪੰਨੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਾਈ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਦੁਹਤਰੇ ਸ. ਤੇਜਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਫੋਟੋਸਟੇਟ ਕਰਵਾਕੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਕੇ ਛਪਵਾ ਦੇਣਾ, ਤਾਂਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕਣ। ਗੁਟਕਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਲਗਕੇ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਵੀ ਯਾਦ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਜੀ ਕਦੇ ਵਿਹਲੇ ਨਾ ਬੈਠਦੇ, ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਦਉਪਯੋਗ ਕਰਦੇ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਬੜੇ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨਾ। ਰਸੀਦਾਂ ਕੱਟਕੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜੋੜ ਹਿਸਾਬ ਰਖਣਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਣੀ।

ਉਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਗੁੱਥੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦੇਣੀ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਕਰੜੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਦੇ ਗਵਾਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸ਼ਹੀਦ ਆਪੇ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਦੇ ਫਜ਼ੂਲ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਉਸਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਦਉਪਯੋਗ ਕਰਨਾ। ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰੀ ਲੰਗਰ ਕਰਵਾਕੇ, ਉਸਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਸੇਵਕ ਬਣਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਚਲਕੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਆਪ ਵੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ

ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ। ਜਿਥੇ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਮਝਾਣਾ, ਅਗਰ ਸਮਝਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਕੇ ਸਬੰਧੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਮਾਈਆਂ, ਬੀਬੀਆਂ ਕੋਲ ਬਹਿਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਝੱਟ ਕਹਿੰਦੇ, “ਬੀਬੀਓ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾਓ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਸਰਬ ਸੰਤੋਖ ਧੀਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਮਾ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵ ਚਿੜ-ਚਿੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਬਾ ਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਿੜੇ-ਖਿੜੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਨਿਰਬਲ ਤੇ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹੱਸਣਾ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਜੁਆਬ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੰਨ ਉੱਚਾ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਗਲੇ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਅੱਖਾਂ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ:

“ਚਬਣ ਚਲਣ ਰਤੰਨ ਸੇ ਸੁਣੀਅਰ ਬਹਿ ਗਏ ॥

ਹੇੜੇ ਮੁਤੀ ਧਾਰ ਸੇ ਜਾਨੀ ਚਲਿ ਗਏ ॥੭੭ ॥ (ਪੰਨਾ 1381)

ਸੂਬਾ ਜੀ “ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ” ਅਨੁਸਾਰ ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ, ਖਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉੱਨਾ ਹੀ ਖਾਣਾ, ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਚੱਲ ਫਿਰ ਸਕੇ। ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਪਕਵਾਨ ਖਾਣ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ੌਂਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੜਵਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬੋਲਦੇ। ਬੜੇ ਮਿਠਾਸ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕਰਦੇ। ਉਮਰ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ,

ਉਸਨੂੰ ਜੀ ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਂਦੇ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਸੂਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਢਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਣਾ, ਉਸਦੇ ਘਰੋਂ ਪਾਣੀ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਗਾ-ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸੂਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਣਾ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਦਾ ਬਚਨ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਸੰਤ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਧਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਾਪਸ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਫਿਰ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਦੇਵੋ, ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਾ ਦਿਓ। ਇਹ ਸੋਚਕੇ ਦਿਓ ਜੇਕਰ ਇਸਨੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਦਿਨ ਵਿਚ ਕਈ-ਕਈ ਵਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਵਿੰਡਾ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਨਾ, “ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਜੀ, ਸਾਡਾ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕਰਵਾਈਏ”, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਹਿਣਾ, “ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਨ-ਕਾਰਨ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਹਕਲੰਕ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਮੌਜ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਸੋ ਕਰੇ।”

ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੂਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਨੀ ਕਿ ਕਲ ਤੇ ਕੰਮ ਛੱਡਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸੂਬਾ ਜੀ ਬੜੇ ਵੈਰਾਗਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਧਾਰਮਕ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੁੱਝੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖਿਆਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬਚਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮੈਨੂੰ ਹਲਾਂ ਤਕ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।” ਬਚਨ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਸੂਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਵਗ ਰਹੇ ਸਨ।